

FELVIDÉKI HADI ESEMÉNYEK 1704 TAVASZÁN

Kiadatlan részlet Markó Árpád monográfiájából

Markó Árpád (Rozsnyó, 1885. október 12. – Budapest, 1966. szeptember 17.) katonatiszt, levéltáros, hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Fő kutatási területe az 1703–1711 közötti időszak – lexikonszerűen így foglalható össze pályája. 1929-ben került látókörébe a Rákóczi-szabadságharc, vagy ahogy ő nevezte: II. Rákóczi Ferenc felkelése. Ekkor egy nagyobb tanulmányt szentelt az Érsekújvár élelmiszerellátását célzó, 1710. februári katonai vállalkozásnak (a tavarnoki kuruc zsákmányolás) és az annak következtében kibontakozó összecsapásnak (az egerszegi harc); leveleket közölt a kuruc felkelés idejéből. 1930-ban a fejedelem utolsó csatájáról, a romhányiról (1710. január 22.) értekezett, és közreadta egy császári tábornok feljegyzéseit.¹

1931-ben a trencsényi csata (1708. augusztus 3.) mintaszerű feldolgozásával megnyerte a Magyar Tudományos Akadémia pályázatát. Tanulmányához új forrásanyagot használt fel: Bécsben, a Kriegsarchivban (Hadilevéltár) az Alte Feldakten fond magyarországi hadműveletekre vonatkozó 1708. évi anyagát nézte át (megtalálta a császári hadsereg parancsnokának három jelentését), az Osztrák Nemzeti Könyvtárban a korabeli félhivatalos kiadványok (Wien[n]erisches Diarium, Theatrum Europaeum) témájára vonatkozó közléseit olvasta el.²

Nagy elismerést jelentett, hogy az akadémia főtitkára, tekintettel II. Rákóczi Ferenc halálának közelgő kétszázadik évfordulójára (1935. április 8.), felkérte a fejedelem hadvezéri tevékenységének részletes bemutatására.³ Így vált Markó Árpád fő kutatási területévé az 1703–1711 közötti időszak. „A trencsényi csata előtanulmánya során amúgy is meg kellett tanulnom a szabadságharc részletes történetét, és örömmel határoztam el, hogy ezzel a korszakkal, illetve ennek katonai történetével fogok foglalkozni” – írta visszaemlékezéseiben.⁴

A terv később határozottabb alakot öltött: „nekiülök és megírom egy több kötetből álló sorozatban Rákóczi felkelésének részletes katonai történetét. Az időközben megjelenő írásaim már mind úgy készültek, mint e nagy munka megfelelő fejezetei. Így elsősorban a hat nagy csata részletes történetét igyekeztem feldolgozni. Ezek közül az elsőt, Koronóc mellett, nem Rákóczi vezette. A többinek irányítása, végrehajtása – a Nagyszombat, Pudmeric, Zsibó, Trencsén és Romhány mellett vívott csaták – az ő, mint legfelsőbb vezér kezében volt”.⁵

¹ *Markó Árpád* életmű-bibliográfiája. In: *Markó* 2014. II. k. 360–361. o.

² A kutatása során gyűjtött másolatokat, jegyzeteket lásd: *Markó Árpád: Adatgyűjtemény II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának katonai történetéhez*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (MTAK), Kézirat-tár, Ms 10.273., 1708. év.

³ Első önálló kötete (II. Rákóczi Ferenc a hadvezér) 1934 áprilisában jelent meg, május 11-én a Magyar Tudományos Akadémia beválasztotta levelező tagjai közzé. *Markó Árpád: Életem a történettudomány szolgálatában*. In: *Markó* 2014. I. k. 142–145. o.

⁴ *Markó* 2014. I. k. 130. o.

⁵ *Markó* 2014. I. k. 132. o.

Munkájához új, kiaknázatlan, gazdag forrásanyagot a bécsi Kriegsarchivban talált. Monográfiájának ezt a címet adta: *II. Rákóczi Ferenc felkelésének katonai története*.⁶ Szándékát 1934-ben a korszak iránt érdeklődő olvasóközönségnek ekképpen jelentette be: „Hadtörténeti munkásságomban évek óta kizárólag II. Rákóczi Ferenc felkelése hadtörténeti vonatkozásainak felkutatásával és feldolgozásával foglalkozom, és a felkelés katonai történetének megírásán dolgozom”.⁷ Főnöke, Gerbert altábornagy, a levéltár parancsnoka örömmel fogadta közlését, s úgy határozott, hogy a monográfiát a Hadilevéltár hivatalos kiadványaként jelenteti meg. Ám a Honvédelmi Minisztérium nem támogatta a vállalkozást. „Azt válaszolták, hogy a pénz most géppuskára és egyéb katonai dolgokra kell, ilyen, évekre húzódó tudományos munka kiadására nincs fedezet.”⁸ Így aztán a monográfiából csak rész tanulmányok jelenhettek meg különböző folyóiratokban, de ezek is megirítottak 1937-től.⁹

A kézirat mégsem maradt asztalfiókban, felhasználta azt munkájában Bánlaky József nyugállományú altábornagy, hadtörténész, aki 1941-ben a következőket írta erről: „II. Rákóczi Ferenc fölkelésének részletes történetét az összes rendelkezésre álló források gondos fölhasználásával Makó (sic!) Árpád írta meg »II. Rákóczi Ferenc felkelésének katonai története« című igen alapos és jeles munkájában s én nagy köszönettel és hálával tartozom az illusztris szerzőnek, hogy a már megírt részeket készségesen bocsátotta rendelkezésemre, ami az én feladatomat igen nagymértékben megkönnyítette. Az említett becses munkából nagyon sok részt tartalmilag, sokat szó szerint is átvettem, természetesen mindig a forrás megnevezése, illetve idézőjelek alkalmazása mellett.”¹⁰

Markó Árpád budai otthona a II. világháború során lakhatatlanná vált.¹¹ A monográfia kéziratából a romok alatt csupán a III. fejezet anyagát, az 1704. évi hadműveleteket tárgyaló részt sikerült megtalálnia Markó Árpádnak. Ezt 1960. január 5-én rövid ismertető szöveg kíséretében a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ajándékozta: „Mint a régi Hadtörténelmi Levéltár Régi Levéltári Osztályának vezetője (1930–40-ig) hozzákezdtem Rákóczi háborújának részletes megírásához. A több kötetre tervezett munka mint a Hadtört. Levéltár kiadványa jelent volna meg. A második világháború kitöréséig elkészültem az 1707. évi hadi eseményeinek összeállításával. Kb. 3000 gépirásos oldal terjedelmű kéziratom az ostrom alatt lakásomban – amelyet 22 bomba telitalálat tökéletesen szétrombolt – elpusztult, csupán ez az egy iratköteg, az 1704. évi hadműveleteivel került ki ép állapotban a romok eltakarítása után.

Ezt a kötetet, úgy emlékszem, 1934–35-ben írtam. Azóta a Rákóczi-kutatás sok új adatot hozott napvilágra, tehát – ha egyáltalán szóba kerülhetne még valamikor e kéziratom publikálása – egy, a mai Rákóczi-kutatások eredményeiben jártas hadtörténésznek kellene megfelelően kiegészíteni.

355 oldal, vázlatokkal és egyes részletek nyomtatásban megjelent szövegben.”¹²

⁶ Markó 1933. 74. o. 1. jegyz.

⁷ Markó 1934. 10. o. (Előszó.)

⁸ Markó Árpád: Életem a történettudomány szolgálatában. In: Markó 2014. I. k. 135–136. o.

⁹ Markó Árpád életmű-bibliográfiája. In: Markó 2014. II. k. 364–366. o.

¹⁰ Bánlaky 1941. 29. o. 8. jegyz. Bánlaky életére és munkásságára legújabban lásd: Pollmann 2014.

¹¹ Markó Árpád: Hontalanságunk két éve, 1945. január 6. – 1947. április 1. In: Markó 2014. II. k. 353. o.

¹² Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc háborújának 1704. évi hadműveletei. MTAK Kézirattár, Ms 10.272. Melléklet.

Az 1961. február 16-án befejezett, történeszi pályafutását összegző írásában így idézte fel a történeteket: „A fentebb említett részletes hadtörténelmi munkáról, Rákóczi háborújának részletes összeállításáról meg kell említenem, hogy a második világháború kitéréséig eljutottam az 1707. év hadi eseményeinek feldolgozásáig, összegyűjtöttem utazásaim alatt – évenként 5-6-szor is felutaztam oda¹³ – a későbbi évekre vonatkozó minden adatot. Ez a kb. 2000 gépelt oldal terjedelmű kéziratom térképekkel, fotókópiákkal felszerelve, könyvtárral, magánlevéltárral együtt a második világháború alatt elpusztult, nyomtalanul elveszett, bizonyára feltűztek. Lakásunk romjaiból csupán egy kötet kézírata, kb. 400 oldal,¹⁴ az 1704. év hadi eseményeinek története került elő. Ezt, valamint még sok más összegyűjtött adatomat s egyéb, eddig ki nem adott kéziratomat, rádióelőadásaim szövegét stb. az 1960. év elején megőrzésre átadtam a Tudományos Akadémia Kézirattárának. Ha ezután valaki ezzel a korral foglalkozik, jól teszi, ha ezt a gyűjteményt is megnézi. Talál benne sok eddig ismeretlen adatot. S ha hadtörténelmileg nem is fontos, mégis érdekes pl. Rákóczi 18 hátszlovának a neve, felszerelése.”¹⁵

Utolsó publikált írásában, szikár szavakkal már csak ennyit mond fő kutatási területéről: „Amikor 1930-tól kezdve kizárólag Rákóczi háborújának megírásán dolgoztam, hogy ez a részletes, több kötetre tervezett munka az akkori Hadtörténelmi Levéltár hivatalos kiadványaként kerüljön a történészek és a nagyközönség kezébe, a második világháború kitérése előtti évben még csak az 1707. évet lezáró hadműveletek részletes feldolgozásával készültem el.”¹⁶

Jómagam Csapodi Csaba történész hagyatékot ismertető összeállításából¹⁷ értesültem Markó Árpád monográfiájának az 1704. évi hadműveleteket tárgyaló kéziratáról (III. fejezet). Megjelentetésére 1977-ben sikertelen kísérletet tettem.¹⁸

Mit tartalmaz a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában őrzött III. fejezet, milyen a szerkezeti, logikai felépítése, Markó Árpád hogyan csoportosítja a főhadszíntereken (a Dunántúlon és a Felvidéken), valamint a mellékhadszíntereken (a Duna–Tisza közén és Erdélyben) zajló hadműveleteket?¹⁹ Íme a tartalomjegyzék:

¹³ Ti. Bécsbe.

¹⁴ Egészen pontosan 355 oldal. (Írógéppel írt szöveg, utólagos javításokkal, betoldásokkal. Csak a koronói csatáról szóló rész nincs legépelve, a nyomtatott szöveg lett beillesztve a kéziratba.)

¹⁵ *Markó Árpád*: Életem a történettudomány szolgálatában. In: *Markó* 2014. I. k. 137. o.

¹⁶ *Markó* 1964. 176. o.

¹⁷ *Csapodi* 1975. 677. o.

¹⁸ Újragépeltem a kéziratot, és Markó megjelent írásai alapján rekonstruáltam a hiányzó I–II. fejezetet is. Ez a kézirat végül annyiban hasznosult, hogy Mészáros Kálmán a császáriak veszprémi kegyetlenségeit felidéző tanulmányában Markó Árpád művének III/1–2. fejezetben tett megállapításaira is támaszkodhatott. *Mészáros* 2015. 49. o. 31. és 33. jegyz., 51. o. 42. jegyz., 53. o. 47. jegyz., 66. o. és 67. o. 133. jegyz.

¹⁹ Markó Árpád megállapítása szerint: „Az 1704. évi hadműveletek Magyarország egész területén két fő- és két mellékhadszínteren játszódtak le. A legfontosabb hadi események színhelye ez évben a Dunántúl és a Felvidék volt. Erdélyben, valamint a Duna és a Tisza közén csak kisebb jelentőségű harcok folytak.” *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc háborújának 1704. évi hadműveletei. MTA Kézirattár, Ms 10.272. 3–4. o.

III. fejezet
Az 1704. évi hadműveletek

1. Általános hadihelyzet. A dunántúli első hadműveletek (1704. januártól áprilisig)	1
2. Pálffy előretörése a Dráván át. Heister első hadműveletei. Károlyi első kiveretése a Dunántúlról ²⁰	35
3. Események Rákóczi Ferenc főhadiszállásain. Békekísérletek. ²¹ Eger ostroma ²²	49
4. Felvidéki események 1704 tavaszán	62
5. Heister és Bercsényi hadműveletei április és május hónapokban a szomolányi ütközetig	76
6. A szomolányi győzelem (1704. május 28.) ²³	91
7. A második dunántúli hadjárat a koroncói csatáig	123
8. A koroncói csata (1704. június 13.) ²⁴	134
9. Dunántúli események a fegyverszünet kezdetéig. Károlyi második kiveretése a Dunántúlról	161
10. Rákóczi hadjárata a rácok ellen. ²⁵ Kassa és Eperjes kapitulációja. A fejedelem és Bercsényi véleménye seregeikről	169
11. Események a Felvidéken az év második felében ²⁶	190
12. A nagyszombati csata (1704. december 26.) ²⁷	231
13. Események Magyarország többi részén a fegyverszünet befejezésétől az év végéig	288
14. Az 1704. évi erdélyi hadjárat ²⁸	298
15. Az 1704. év eredményei	350

Bár sikerült a III. fejezet gépirásos anyagát számítógépre vinni, ma már a teljes szöveg megjelentetése szükségtelen. Markó Árpád azokat a részeket (6., 8., 11–12. és 14.), melyeket bécsi kutatásaira alapozva készített el, már különböző folyóiratokban megjelentette. Sőt, ezek egy kivételtől eltekintve (14. rész) kötetbe gyűjtve, modern újraközlésben is olvashatók.²⁹ Egyes részek (1–3., 7., 9–10. és 13.) mára elavultak, mert Markó Árpád új források híján csak a publikált adatok összefoglalására szorítkozhatott. A monográfia III. fejezetének 4. és 5. része viszont megjelentetésre még most is érdemes. A Püspöki mellett vívott ütközet már csak azért is érdekes, mert a kurucok első alkalommal vették fel a harcot kombinált császári haderőkkel, azaz vízen és szárazföldön a küzdelem színhelyére szállított csapatokkal, soraikban dán zsoldosokkal, még hozzá eredményesen.

²⁰ Az 1–2. rész mára elavult. A témáról kismonográfia készült, és annak teljes forrásanyaga is megjelent: *Bánkúti* 1975.; *Bánkúti* 1976–1977.

²¹ A tokaji táborban, majd a miskolci főhadiszálláson történekről, azaz Rákóczi országépítő tevékenységéről lásd: R. *Várkonyi Ágnes*: A tokaji táborban. Az országépítő. In: *Köpeczi – R. Várkonyi* 2004. 179–195. o.

²² A legújabb összefoglalók: *Sugár* 1987. 724–732. o.; *Bagi* 2012.

²³ Megjelent: *Századok*, 65. (1931) 7–8. sz. 233–258. o. Modern újraközlése: *Markó* 2003. 37–62. o.

²⁴ Megjelent: *Magyar Katonai Szemle*, 2. (1932) 4. sz. 190–217. o. Modern újraközlése: *Markó* 2003. 63–93. o.

²⁵ Legújabb összefoglalása R. *Várkonyi Ágnes*: A bácskai hadjárat. In: *Köpeczi – R. Várkonyi* 2004. 195–208. o.

²⁶ Megjelent: *Magyar Katonai Szemle*, 4. (1934) 9. sz. 199–213. o. Modern újraközlése: *Markó* 2003. 94–109. o.

²⁷ Megjelent: *Századok*, 67. (1933) 7–8. sz. 277–290. o. és 9–10. sz. 400–429. o. Kötetben: *Markó* 1934. 215–249. o. Modern újraközlése: *Markó* 2003. 110–153. o.

²⁸ Megjelent: *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1933) 174–208. o.

²⁹ *Markó* 2003. 37–62., 63–93., 94–109. és 110–153. o.

Az elvesztett nyárasdi ütközetben sem vallottak szégyent, ám ezt követően Bercsényi hadserege demoralizálódott, feloszlott, a kurucok kiszorultak a Nyugat-Felvidékről, nemcsak Érsekújvár ostromával kellett felhagyniuk, de még Lévát is elvesztették.

Az alábbiakban – halálának ötvenedik évfordulója alkalmából, a szerző emléke előtti főhajtásként is – a monográfia kéziratából ezeket a publikálatlan és még ma is érdeklődésre számot tartó részeket közöljük. Figyelembe vettük, alkalmaztuk a Markó Árpád válogatott tanulmányait sajtó alá rendező Mészáros Kálmán eljárását: modernizáltuk ugyan a helyesírást, de az eredeti szövegen csak minimális stíláriis változtatásokat hajtottunk végre; ellenőriztük a forrásidézeteket; pontosítottuk, a mai követelményekhez igazítottuk Markó jegyzetapparátusát. A szövegközlés után megadtuk a hivatkozott művek, tanulmányok könyvészeti leírását.³⁰

Markó Árpád monográfiájában – a megfelelő helyeken – az események főbb szereplőiről rövid életrajzokat is közölt, többnyire jegyzetben. Kikerestük, s ebbe a szövegbe illesztettük be a Heister, Pálffy, Ritschan, valamint a Bercsényi, Forgách, Sréter, Ebeczky pályafutását áttekintő részeket. (Károlyiról ilyen életrajzi összefoglalót nem találtunk, róla talán az 1703. évi tiszántúli hadjáratnál esett szó, de a monográfiának ez a része elveszett. Mellőztük viszont Ocskay életrajzát,³¹ mert azt túl terjedelmesnek, ugyanakkor több ponton is hibásnak találtuk.)

FORRÁSKÖZLÉS

Felvidéki események 1704 tavaszán

A Felvidéken az év első téli hónapjaiban viszonylagos csend uralkodott. Rákóczi csapatai 1703 utolsó hetében elérték a morva határszél, s Pozsonyt kivéve az egész nyugati Felvidék birtokukban volt. Nagyobb hadműveletek végrehajtására csak akkor nyílt volna alkalom, ha Bercsényi egy nagy, merész, de jó reménységgel kecsegtető hadműveletre, Bécs megrohanására tudta volna magát elszánni. Ezt – mint az 1703. év utolsó eredményeinél vázoltam – elmulasztotta.³² A császári sereg legfontosabb részét a dunántúli események kötötték le.³³ Így hát a Pozsonyban és a morva határ mögött téli szállásaikban tengődő császári ezredeknek sem volt elég erejük a támadáshoz. Az év első hónapjai tehát csupán – rendszeren a kurucok kezdeményezéséből indult – helyi portyázások és csatározások között teltek el.

³⁰ *Markó* 2003. 10–11. o. (Bevezetés.) Itt mondok köszönetet lektoraimnak, Kincses Katalin Máriának és Mészáros Kálmánnak sokoldalú segítségükért.

³¹ *Markó* 1935. 228–229. o.

³² Lásd: *Markó* 1932. 51–53. és 62. o.

³³ A részletekre lásd: *Bánkúti* 1975.

Bercsényinek³⁴ ezen a vidéken nem volt számottevő serege, mert annak zömét Károlyi a Dunántúlra vezette át s többi része, Bokros Pál,³⁵ Ordódy György,³⁶ Réthey Ferenc³⁷ vezetésével a morva határszélen portyázott vagy pedig a még császári kézben levő várak (Érsekújvár, Trencsén, Bajmóc) körülzárásával bajlódott. De az Udvari Haditanács sem rendelkezett e földön olyan haderővel, amely Bercsényit a határról és a Csallóközből visszaszoríthatta volna. A Felvidék visszahódítása Ritschan báró tábornok³⁸ feladata lett volna, akinek keze alatt Pozsonyban mintegy 1700 gyalogos volt. A Morva mentén, a határon elszórva kb. 2-3000 ember állott készen (túlnyomó részt lovasok), Sziléziában pedig Hasslingen tábornok vigyázott 400 gyalogossal és 300 lovassal arra, hogy a kuruc felkelés a jablonkai hágón át oda be ne törhessen.³⁹ A hegyekben uralkodó nagy hideg, de még inkább az öreg Ritschan beteges állapota volt az oka annak, hogy ezen a hadszíntéren az év első négy hónapjában semmi jelentősebb hadművelet nem kezdődött. A Haditanács ismételtén sürgette Ritschant, hogy nyomuljon a Vág felé, de hasztalan. A tábornok betegségére hivatkozva kérte a szolgálatból való elbocsátását, de eredménytelenül. Amikor pedig Pozsonyból elindult, nem a Vág felé ment, hanem északi irányba, Szokolca felé.⁴⁰

Bercsényi, amikor Károlyi⁴¹ átkelésének sürgetése után január közepén a Csallóközből visszavért, újból Semptén ütötte fel főhadiszállását, és a következő hetekben onnan intézte a hadművele-

³⁴ „Bercsényi Miklós 1665-ben született. Már gyermekkorában feltűnt éles eszével, ezért édesatyja a nagyszombati egyetemre küldte. De már 18 éves korában atyjával együtt Thököly Imre hadseregében találjuk. A török elleni hadakozásokban előbb mint vágselelyei kapitány, majd 1686-ban Budavár bevételénél tüntette ki magát. A király jutalmul szegedi főkapitánnyá, ezredessé és aransarkantyús vitézzé nevezte ki. Azután sokat utazott diplomáciai kiküldetéseken külföldön. 1696-ban elvállalta az országos főhadbiztosi méltóságot. Abban az időben, amikor az ország lakossága a török hódoltság folytán végleg elnyomorodva küzdött a mindennapi létért és kénytelen volt mindezen felül a császári katonaság türhetetlen zsarolását és zaklatásait elszenvedni, ez a hivatal nagyon terhes volt. Ekkor gyűlölte meg Bercsényi mindazt, ami német, ekkor érlelődött meg benne az az olthatatlan szabadságvágy, amely egész életének legjellemzőbb vonása. Ő bírta rá a minden nemes célért fogékony fiatal Rákóczit arra, hogy elvállalja a bécsi kormány fennhatósága alól való szabadulás érdekében megindult mozgalom vezetését. Amikor Rákóczit az udvar elfogatta és Bécsűjhelyen bebörtönözte, Bercsényi Lengyelországba bujdosott, s az 1702-ben szintén odamenekült Rákóczival együtt most már komolyan hozzáfogtak a magyar felkelés megszervezéséhez... Rákóczi csupán kis kísérettel, egyedül jött Magyarországra, Bercsényi – összeszedve a lengyel főuraktól kapott segédcapatokat – néhány hét múlva követte őt kb. 800 főnyi jól felfegyverzett és felszerelt csapat élén... A fejedelem a felkelés kezdetén Bercsényit nevezte ki első tábornokának és rá bízta a hadsereg megszervezését.” *Markó* 1932. 20–21. o.

³⁵ Az első életrajzi adat (1704. december 10.) szerint Pozsony vármegyei kuruc ezereskapitány. A következő évben alezredes, 1706-ban lovas ezereskapitány. 1708-ban ő vette át a császáriakhoz átállt Ocskay László regimentjét, de csakhamar fogságba esett. Szabadulása után rövid ideig generáladjutant, majd újra ezereskapitány. A szatmári béke után Pozsony vármegyében tevékenykedik: országgyűlési követ, majd szolgabíró. *Heckenast* 2005. 72–73. o.

³⁶ 1666-ban született. A nagyszombati egyetemen bölcséletet tanult. 1701-ben Heves vármegye másod-, majd 1702 és 1704 között első alispánja volt. 1703 őszén csatlakozott Rákóczihoz. Katonai pályáját az egri kuruc lovasezred kapitányaként kezdte. 1704 tavaszától 1710 tavaszáig az udvari karabélyos ezred parancsnoka. 1706. augusztus 2-től brigadéros. Rövid ideig a Duna–Tisza közti hadak parancsnoka. 1710 tavaszán nevezték ki Érsekújvár főparancsnokává Nagyszegi Gábor mellé, augusztusban a vár átadása mellett foglalt állást. Vízgálati fogságba került, 1711. március 8-án szabadult Ungvárról, ítélet nélkül. 1721. május 12-én halt meg Trencsénben. *Heckenast* 2005. 316–307. o. és *Mészáros* 2006a. 77., 138. o.

³⁷ Réthey Ferenc a kurucok elől a csábrági várban vonta meg magát. Hont vármegye labanc kapitánya volt. 1703. november 3-án csatlakozott Rákóczihoz, ezereskapitány lett. Később (1704. november 15.) nyitrai kapitány, majd 1705 elején az egri vár egyik parancsnoka. E minőségében kényszerítette ki a kapitulációt 1710 végén. A vár átadása után átállt a császáriakhoz. *Heckenast* 2005. 360. o.

³⁸ „Báró Ritschan Ádám György tábornok született 1645 körül. Egész életét, 18 éves korától fogva, hadi szolgálatban töltötte. 1698-ban a Schlick-lovaseszed parancsnoka. 1703-ban tábornok, 1716-ban altábornagy lett. Meghalt 1723-ban.” *Markó* 1932. 40. o. 44. jegyz.

³⁹ Feldzüge... I/I. 134. o.

⁴⁰ Feldzüge... I/I. 148–149. o.

⁴¹ Károlyi Sándor báró (1669–1743) Szatmár vármegye örökös főispánja volt. 1703. június 7-én ő ugrasztotta szét a Rákóczi elé a lengyel határra igyekvő tiszaháti felkelőket. Győzelmi jelentéssel utazott Bécsbe, de onnan üres kézzel távozott. Kassáról kiszökte október 9-én csatlakozott Rákóczihoz, aki október 18-án me-

tek és a békeértekezletek ügyeit. Itt fogadta a békeküldötteket és kísérte figyelemmel a felkelés legfontosabb hadszínterén, a Dunántúlon várható eseményeket.

Fővezéri tevékenységet kifejtteni nemigen volt alkalma. A seregszervezés terén sem haladhatott előre, mert mint egy levelében szellemes gúnnyal megjegyzi: „...népet még az vármegyékből lehetne szaporítani, de hadat nehezen; maga szemétét őrzi az átkozott.”⁴² A császári sereg állapotról tájékozva volt.⁴³ Azt is megtudta már január közepén, hogy Ritschan Pozsonyból kivonult, s ott nem maradt egyéb, mint a várórség. „Ha látom az Kis-Duna dolgát (azaz a csallóközi helyzetet),⁴⁴ s hadat vihetek rajta, azalatt Pozsonra lesz gondom...”⁴⁵ De Pozsony megtámadására mégsem került sor. Az első téli hónapokban csupán Ordódy György Morvaországba való betörései okoztak némi izgalmat, aki Szokolcáról kiindulva több ízben feldúlta a határon túli helységeket. Amikor azonban Ritschan reguláris seregével március elején odaérkezett, Ordódy visszavonult a Fehérhegyek felé. Bercsényi március 1-jén a Gyöngyösre összehívott béketárgyalásokra ment, és a csallóközi csapatok parancsnokságát gróf Pekry Lőrincre bízta. Emlékszünk, hogy Pekry az erdélyi gubernium parancsából 1703 végén Balázsfalván összegyűjtött felkelőkkel akarta Rákóczi csapatait feltartóztatni, de vereséget szenvedett és fogságba esett.⁴⁶ Szívében már régóta Rákóczival tartott, s amikor, mint előkelő foglyot, Rákóczi elé Tokajba küldték, lelkesedve ajánlotta fel szolgálatait. Rákóczi bizalmatlanul fogadta, mert ismerte elég zavaros múltját, s azt tanácsolta neki, hogy maradjon a császár hűségén, más magyar fogolyért kicserélheti. De úgy Pekry, mint a néhány nap múlva szintén fogolyként hozzákísért másik erdélyi főúr, gróf Mikes Mihály, annyira kérték a fejedelem kegyét, míg végre engedett.⁴⁷ Pekryt Bercsényi seregéhez küldte, főleg azért, mert annak közeli rokona volt, s Bercsényi őt, mint katonát s volt császári tábornokot, nagyra becsülte.

Petrovinai gróf Pekry Lőrinc élete az akkori zavaros viszonyok és az érvényesülés utáni vágytól hajtott főurak érdekes mintapéldáját mutatja.⁴⁸ Érdekből katolizál, de hittagadása után bensejében

---

zei generálissá nevezte ki. 1704 januárjától a dunántúli mezei lovas és gyalog hadak főgenerálisa. Gyorsan halad előre a ranglétrán: altábornagy (1704. március 1.), tábornagy, tiszántúli főgenerális (1705. január 3.), erdélyi főparancsnok (1705 novemberétől 1706 nyaráig), kassai főkapitány (1707 nyara). 1708 februárjától ismételen erdélyi és partiumi főparancsnok, majd 1711 februárjától a kuruc csapatok főparancsnoka. Hosszas tárgyalás után ő kötötte meg a szatmári békét. Császári altábornagyként (1712. január 27.) folytatja katonai pályáját, majd lovassági tábornok (1723 október), végül tábornagy (1741. szeptember 24.) lesz. 1712. április 5-én kapta meg a grófi címet. *Heckenast* 2005. 220. o. és *Mészáros* 2006a. 75., 120., 127–128. o.

⁴² RT II. 55. o. (Sempte, 1704. március 7.)

⁴³ RT II. 61. o. „Pozsoni Ricsán levele mutatja bádgyodt voltakot...” (Sempte, 1704. március 7.)

⁴⁴ A zárójelbe tett szövegrész Markó Árpád magyarázata.

⁴⁵ AR I/I. 58. o. (Comitis Bercsényi, ex Samarja, 19. Januarii, ad Alexandrum Károlyi.)

⁴⁶ Markó Árpád itt a monográfia elvesztett II. fejezetére utal, ott tárgyalta az 1703. évi erdélyi hadi eseményeket. Pekry Lőrinc udvarhelyszéki főkapitány 1703. december 23-án esett fogságba. Lásd: *R. Várkonyi* 1954. 53. o. és *Magyari* 1994. 44. o.

⁴⁷ Rákóczi Emlékiratai V. k. 129–130. o. (kétnyelvű kritikai kiadásban: AR III/I. 330. o.) Mikes Mihály háromszéki főkapitány 1704. március 15-én Szászhermánynál esett fogságba. Hamarosan csatlakozott Rákóczihoz. 1705 tavaszán generális-főstrázsamester lett. 1708. augusztus 23-án a székelyek főgenerálisa. 1713-ban guberniumi tanácsos. Meghalt 1721. január 6-án. *R. Várkonyi* 1954. 65. o.; *Magyari* 1994. 44–45. o.; *Heckenast* 2005. 289. o.; *Mészáros* 2006a. 76., 149. o.

⁴⁸ Életrajzát megírta Rác Imre. Kiadta Debrecenben 1929-ben a debreceni tudományegyetem magyar történelmi szeminaryumának közleményei 4. számaként. Született [üresen hagyott hely; Pekry 1656 körül született: *Heckenast* 2005. 333. o.]. Katonai pályára lépett és Apaffy zsoldjában Teleky Mihály alatt hadakozott. Mivel Thököly közeli rokona és híve volt, a nagyszebeni országgyűlés 1686-ban fogságra és jószágvesztésre ítélte. Onnan kimenekülve Lipót császárhoz szegődött, aki őt hitehagyásának jutalmául bárói, majd grófi rangra emelte. Mint császári ezredes, később tábornok, igen kitüntette magát személyes bátorságával a délvidéki török harcokban. Amikor Apaffy fejedelemségét a török birodalom bukása elsöpörte, Pekry hazasiettet, hogy birtokait visszaszerezze. A spanyol örökösödési háborúban Pekry, hogy az udvarnál kedvező színben tűnjön fel, 3 ezredet akart Erdélyben felállítani Rabutin pártfogása mellett, de terve megbukott a székelyek vonakodásán. Rákóczi bejövetelekor Rabutin utasítására szervezte a székelyek ellenállását mindaddig, míg a kurucok fogságába nem esett. A felkelés ideje alatt bár hűségesen kitartott Rákóczi mellett, hadvezéri működéséről nem sok jót fogunk hallani. Nagy érdemeket szerzett azonban Rákóczi erdélyi fejedelemmé váló megválasztása előkészítésében. Még a felkelés alatt, 1709. március 6-án halt meg Homonnán.

református marad, gyermekeit is úgy neveli. Később ismét visszatér régi hitére. Kezdetben Thököly pártjához tartozott, azután császári tábornok lett, végül Rákóczi híve. Életrajzírója kitűnően jellemzi, amikor megállapítja életfolyásából, hogy sok kiválósággal megáldott, de sok bajt szerző, rossz természettel megvert lelkű ember volt. Leplezetlen hibái mellett tagadhatatlan érdemei is vannak. Fondorkodónak, állhatatlannak mondta a fejedelem, de mégis az iránta való hűségben halt meg. Sokszor több volt benne a jóakarát, mint a tehetség, máskor irigykedő természete megfojtotta benne a jóakarátú tehetséget. Talány volt önmaga előtt is, azért volt határozatlan, s ezen határozatlansága vitte oly sokszor kísértő, kicsinyeskedő, önjavát kereső, hiúságát legyezgető meggondolatlanságba, amit azonban mindig megbánt, és ideig, percig küzdött is jóssággal fejedelme javán, de egy újabb szeszély lecsúsztatja a helyes útról.⁴⁹

Rákóczi nem akarta Pekryt azonnal tábornokká kinevezni, hanem egyelőre a csallóközi sereghez küldte őt. Bercsényi viszont rövid idő alatt annyira kedvező és hűzelgő jelentéseket küldött Pekryról, hogy a fejedelem mégis kinevezte tábornokká, sőt, legtitkosabb vágyát is teljesítette, amikor őt – még az 1704. év folyamán – az Erdélybe küldendő hadak fővezérévé szemelte ki.⁵⁰ Később azzal is kitüntette, hogy tábornaggá léptette elő.⁵¹ Pekry nem született hadvezérnek. Személyes bátorságához nem fér szó, de ez a tulajdonság, mint azt már gróf Zrínyi Miklós is megállapította, a hadvezéri méltóságnak nem legfontosabb követelménye.⁵² Tétovázó s alantosainak tanácsát szívesen elfogadó vezér volt, aki saját kudarcain nem okult, hanem ismételten elkövette a hadjárat során ugyanazokat a hibákat. Pedig – ismét csak Zrínyire hivatkozom – különösen egy hadvezérnek „non licet in bello bis peccare.”⁵³

Amikor Pekry a parancsnokságot Bercsényitől átvette,⁵⁴ a hadihelyzet a Felvidéken még mindig nem változott. A gyöngyösi békeértekezlet alatt általában lanyhábban folytak a csatározások. Amikor azonban Károlyi kudarcos dunántúli szereplésének híre Gyöngyösre jutott és a békétárgyalások is meddővé maradtak, Bercsényi érezte azt, hogy elkövetkezett a cselekvés órája. A fejedelemmel egyetértve még Gyöngyösről elindították Andrásy Istvánt⁵⁵ Kecskemét tájáról a Dunántúlra. Rákóczi felkészült dél-magyarországi hadjáratára, Bercsényi pedig sietett vissza a Csallóközbe. Ott mindent rendben talált, sőt a kurucok vonalát egész Pozsonyig toltta előre.⁵⁶

Bercsényi számított arra, hogy nemcsak Heisterrel és Pálffyval, hanem esetleg a Pozsonyból kitörni készülő várórséggel is dolga akadhat, mert Pekry portyázói hírül hozták, hogy a császáriak a Pozsonytól alig pár kilométernyire fekvő Püspöki község melletti révet akarják megerősíteni s ezzel a vereknyeji Kis-Duna-ágon egy átkelőt biztosítani.⁵⁷

Bercsényi 1703. decemberi működésének ismertetésénél kifogásoltuk azt, hogy a helyzetet akkor nem tudta kihasználni, tétovázott és a császáriak megtámadására, a Pozsony megvételeire s a Bécs megrohanására kínálkozó jó alkalmat elmulasztotta.⁵⁸ 1704 áprilisában írott levelei és helyzetmegítélései energikus, gyors elhatározásokra képes természetével teljesen ellenkező, tétovázásnak, majd nem mondhatnók tanácsstalanságnak szinte érthetetlen képét mutatják. Talán túl erősnek hitte az ellenséget, talán túlságosan lebecsülte saját erejét, s ami a legkülönösebb,

⁴⁹ *Rác* 1929. 35. o.

⁵⁰ AR I/IV. 20., 27., 29. o.

⁵¹ Erre 1707 áprilisában, a marosvásárhelyi országgyűlésen került sor. Lásd: *Mészáros* 2006a. 102. o.; *Mészáros* 2007. 109. és 111–112. o.

⁵² *Zrínyi* prózai munkái, 111–113. o. Vitéz hadnagy (Negyedik discursus.)

⁵³ Nem szabad a háborúban ugyanazt a hibát kétszer elkövetni. (Zrínyi Miklós a Mátyás király életéről való elmélkedéseiben II. Lajosra és a mohácsi csatára vonatkoztatva használja ezt a latin közmondást.) *Zrínyi* prózai munkái, 245. o.

⁵⁴ AR I/I. 62. o. (Comitis Bercsényi, ex Sente, 1-a. Martii. Ad Franciscum Somogyi capitaneum.)

⁵⁵ 1676. február 15-én kapta meg a bárói címet. 1683-ban Thököly Imre udvari familiárisa volt. 1703 novemberében Erdélyben, a géresi háznál fogták el a felkelők. Hamarosan kuruc ezerskapitány a lovasságnál. 1704. január 16-án a Duna–Tisza közén állomásozó hadak fődirectora. A fejedelem 1706. március 13-án generális-főstrázsamesterré léptette elő, 1706 őszén rövid ideig nyugat-dunántúli főparancsnok. 1710. február 13-án feladja Löcsét és átáll a császáriakhoz. *Heckenast* 2005. 24. o. és *Mészáros* 2006a. 66., 132–133. o.

⁵⁶ RT II. 62–63. o.

⁵⁷ RT II. 64. o.

⁵⁸ *Markó* 1932. 51–53., 62. o.

bizonytalannak érzett helyzetében Rákóczitól kért és várt tanácsot és segítséget, holott nagyon jól tudta, hogy a fejedelemnek nincs felesleges csapata, udvari hadaival nem a Felvidék felé közeledik, hanem külön – mondhatnók egyéni – hadművelet vezetésére indult Eger alól dél felé. Április 14-én Nagyszombatból ezt írja Rákóczinak: „...nem tudom, mint fogunk itten subsistálhatni? Parancsol (ti. az ellenség)⁵⁹ Komáromból az Csallóköznek, általgyühet Újvárnak; míg mi az Csallóközből körülkerülünk: iderekeszt; másképpen is, ez az had, az ki itt van, hitemre, magát vigyázza, nem lehet ehhez bízunk, nem hal ez meg itthon az szabadságért; csak nézi már is, miként oltalmazhatja magát? ...mind felszabadítja az blokádákat Léváig – ott semmi hadam sincs –, s engem ideszorít; ha általmegyek, idehagyom ezt az földet: kezére veszi... ha nem mehet által Nagyságod (a Dunán).⁶⁰ ez azt cselekeszi, az mit akar, mert nekem nincs 400 lovasom kihez bízhasam, és vagy 600 gyalog, lehet ezer is az gyalog szélyvel.” „Énfelelem is parancsoljon Nagyságod: úgy ne járjak, mint Károlyi, ha Nagyságod késik; elvárom azért igen óhajtván írását Nagyságodnak, de inkább maga közelítését az Dunához.”⁶¹ „Azért mitevő legyek, vagy lehessek? hitemre, nem tudom; resistálok, hitemre, még az Vág mellett, ha lesz kivel, s ha Nagyságod siet által az Dunán, vagy merre erre...⁶² Megvallom, nagy keserűségemre van, hogy nem tudhatom: miben legyenek túl is, Nagyságodnál is az dolgok?”⁶³ Pedig közvetlen veszély még ekkor nem fenyegette Bercsényit, sőt a Felvidék nyugati szegélyén levő császári hadakat a Dunántúlról már ide ájtött Ocskay⁶⁴ és a Szokolca és a morva határ mentén portyázó kuruc huszárság annyira lekötötte, hogy Bercsényi seregét erről az oldalról veszély alig fenyegette. Rendszeresebb hadműveletek a Bercsényi vezérlete alatt álló hadműveleti körzetben csakis április közepén kezdődtek, azaz akkor, amikor Heister gróf komáromi főhadiszállásán átvette a Duna északi partján, közelebről a Nyitra folyó és a Kis-Kárpátok között fekvő területen széjjelzört császári osztagok egységes vezetését.⁶⁵

Hogy ezeknek a hadi eseményeknek folytatólagos és összefoglaló ismertetését félbe ne kelljen szakítanom, előbb ismertetni fogom a Felvidék többi részein, főleg pedig a kurucoktól ostromolt várak környékén lejátszódott hadi eseményeket.

A felkelés 1703. évi gyors térfoglalása a császári őrségekkel megrakott s a kurucoktól ostromolt várak helyzetét lényegesen megnehezítette. Az amúgy is silány minőségű várvédő Freycompagnie-k⁶⁶ és a várak falai körül önszántukból vagy kényszerülve beszorult megyebeli nemesség nem nagy kedvvel védekeztek Rákóczi kurucai ellen. Hogy egyes megerősített várak mégis aránylag hosszabb ideig voltak képesek ellenállást tanúsítani, annak oka nem annyira hősiesség

⁵⁹ A zárójelbe tett kiegészítés Markó Árpád magyarázata.

⁶⁰ Markó Árpád kiegészítése.

⁶¹ AR I/IV. 3–5. o.

⁶² AR I/IV. 6. o. (Nagyszombat, április 15.)

⁶³ AR I/IV. 9. o. (Sempte, április 18.)

⁶⁴ 1695 és 1698 között Nagyszombatban, a jezsuita kollégiumban tanult. 1698-ban katonának állt, Pálffy János/Ebergényi László huszárezredében szolgált. 1703 márciusában Észak-Itáliából toborzási feladattal küldték haza, június 30-án katonaszökevényként csatlakozott Rákóczihoz Zavadkán. Hamarosan ezereskapitány, majd 1705. augusztus 15-től brigadéros. A trencsényi csata után, 1708. augusztus 28-án ezredével átáll, kinevezik császári ezredessé, de Jávorka Ádám kuruc hadnagy egy bravúros rajtaütés során, 1710. január elsején Verbónál elfogja, 3-án Érsekújváron kivégzik. *Heckenast* 2005. 311. o.; *Mészáros* 2006a. 77., 130–131. o.

⁶⁵ Heister Siegbert gróf 1646-ban született. 19 éves korában lépett először katonai szolgálatba s 1718-ban halt meg, 72 éves korában, 53 évi, állandó hadjáratok között teljesített tényleges katonai szolgálat után. Mint fiatal tiszt kitüntette magát Bécs védelmében, azután mint tábornok az 1688. évi belgrádi csatában. A későbbi években is sikerrel harcolt a törökök ellen, s különösen kitüntette magát a zentai csatában. Többször megsebesült e hadjáratokban és erélyes, bator magatartásával mint század-, ezred-, majd dandárparancsnok hírnevet szerzett. A Rákóczi-felkelés utolsó évében, amikor Pálffy János véglegesen kezébe vette a nemzet és királya közötti ellentét kiegyenlítését, Heister egy ideig félrevonult, de az 1716. évi török hadjáratban már ismét egy hadsereg élén találjuk, ahonnan betegen hazatérve élete utolsó évét Styriában, kirchbergi várában élte le. Részletes életrajzát lásd *Schweigerd*: Oesterreichs Helden und Heerführer II. k. (Markó a monográfia III. fejezetének 1. részében írta meg Heister rövid életrajzát. MTAK Kézirattár, Ms 10.272, 17. o.)

⁶⁶ „...gyenge harcértékű, mondhatnám, rossz hadtáp csapatok voltak, akik a várakban nyomorúságosan tengették életüket, s igen gyakran napszámos munkát vállaltak földbirtokosoknál vagy gazdagabb polgároknál.” *Markó* 1935. 218. o.

védelmükben rejlett, mint inkább természeti előnyös és várvívásra alkalmatlan helyzetükben, de főleg abban a körülményben, hogy a kurucoknak nem volt kellő súlyú várvívó ágyútelepük és nem értettek még akkor a várak műszaki úton való megközelítéséhez és megvívásához. Így azután igazán csak a védőrség parancsnokának lelkierejétől és alantosaira gyakorolt fegyelmező hatásának fokától függött az az időpont, amikor a várbeliek megunva a sok nyomorúságot, csellel, erőszakkal, vagy szépszerével kapitulációra bírták parancsnokukat.

A tokaji vár már ismert megvétele⁶⁷ után január 17-én kapitulált a Partiumban fekvő erős Kővár s annak főkapitánya s ura, gróf Teleki Mihály.⁶⁸ Ezzel a fejedelem birtokába jutott a tervezett erdélyi hadműveletek egy fontos kapuja. Január 28-án báró Reven Vilmos⁶⁹ császári kapitány nyitotta ki Rákóczi hadai előtt Széchy Mária romantikus emlékü Gömör megyei sziklavárának, Murálynak a kapuit.

Talán egyik legjelentősebb, de sajnos ki nem használt eredmény volt február 13-án s 14-én Trencsén városának és várának megvétele.⁷⁰ Csak néhány hónapig maradt a vár Rákóczi fennhatósága alatt. Igen nagy mulasztást követett el a kuruc hadvezetőség, amikor ezt a fontos pontot most, amikor megtehetette volna, meg nem erősítette s rendes védőrséggel el nem látta. Feltűnő ez a mulasztás különösen Sréternél,⁷¹ mert a kuruc vezérek közül – addig, amíg francia hadmérnök tisztek nem érkeztek Rákóczi táborába – ő volt az egyedüli főtiszt, akinek a hadviselés műszaki, várerődítési és tűzértségi kérdései iránt határozott érzelme volt.⁷² Pedig ennek a várnak a Vág völgyén nemcsak helyi, taktikai jelentősége volt, hanem mélyebbre kiható stratégiai fontossága is, amit sem Rákóczi, sem Bercsényi nem ismert fel. Ez az akkor még igen jó karban lévő és sánccokkal, védművekkel, cölöpkerítésekkel felszerelt vár, helyzeténél fogva, kulcsponjtját képezte a Morvaország és Szilézia felé vezető hágóknak. E jelentőségén felül pedig a Vág menti többi várral és kisebb erődítménnyel együtt (Illava, Beckó, Temetvény, Csejthe, Galgóc, Lipótvar, Vágújhely stb.) egy rendkívül erős erődvonal legértékesebb pontja volt. Ennek az erődvonalnak, abban az időben éppen olyan kimagasló hadászati jelentősége lett volna, mint a XIX. és XX. század háborúiban a Rajna vagy a Visztula menti erődvonalaknak volt. Kuruc támadások idejében ez a bázis adhatott

⁶⁷ A vár 1704. január 9-én kapitulált. Markó Tokaj ostromáról, megvételéről a monográfia III. fejezetének 3. részében számolt be. MTAK Kézirattár, Ms 10.272. 49–50. o.

⁶⁸ A részletekre lásd: *Teleki* naplója 22–43. o. Újabbban: RTü I. k. 1973. 150–167. o., majd a második kiadásban: I. k. 2004. 143–159. o. Teleki Mihály 1671. január 15. körül született, 1692. január 26-án nevezték ki kővárvidéki főkapitánnyá. 1697. április 20-án lett a német-római szent Birodalom grófja. 1704. január 18-án adta át Kővárt a kurucoknak, február 3-án Miskolcon hűségesküt tesz Rákóczinál, március elsején már ezredes. Később inkább gazdasági téren tevékenykedik, követi megbízást vállal. 1707 tavaszától Kolozs vármegeye főispánja. 1711. április 23-án Rákóczi kinevezi ugyan az erdélyi hadak főparancsnokává, de erről csak május 4-én értesül, miután felesküdött a császárra és aláírta a szatmári békét. 1715-ben már újra Kővár-vidéki főkapitány. 1720-ban halt meg. *Heckenast* 2005. 429–430. o.

⁶⁹ Heinrich Wilhelm Reven Murány feladása után a kurucokhoz csatlakozott. 1705. január 24-én egy újonnan szervezett német regiment parancsnokává nevezte ki Forgách Simon kuruc tábornagy. Meghalt 1705. március 24-e előtt pár nappal. *Heckenast* 2005. 363. o.

⁷⁰ Thaly a Bercsényi család III. kötet 124. oldalán határozottan állítja, hogy csak Trencsén városa jutott Sréter birtokába, a vár nem. Úgy látom, téved, mert Károlyi János kegyesrendi tanárnak a trencsényi vár történetéről írott munkájának 124. oldalán azt olvassuk, hogy a vár is a kurucok kezére került. Mivel Károlyi munkáját beható helyszíni levéltári kutatások nyomán írta, az ő állítását fogadom el. (Thaly Kálmánnak volt igaza, Károlyi János tévedett: a trencsényi vár mindvégig császári kézen maradt. Az erről szóló kiadott forrás, egy ismeretlen szerző trencsényi naplója Markó Árpád figyelmét is elkerülte. A részletekre lásd: *Markó* 2003. 155–156. o. 4. jegyz.)

⁷¹ „Bercsényi seregének Zólyom megyébe való benyomulásakor [1703 őszén] csatlakozott a nemzeti ügyhöz Szandai Sréter János Zólyom megyei alispán, Rákóczi seregének későbbi jeles brigáderosa és tűzértségi felügyelője. Sréter 1656 körül született. Már fiatal korában állott Apaffy Mihály szolgálatába; azután Thököly Imre megbízásából diplomáciai küldetéseken járt Lengyel- és Franciaországban. Később a munkácsi várban az ostrom alatt Zrínyi Ilona tanácsadója volt, s a vár feladása után megyei hivatalt vállalt. Csatlakozása után Rákóczi azonnal kinevezte a bányavárosok főkapitányává. A szatmári kiegyezés után Rákóczival Lengyelországba bujdosott, de rövid idő múlva elfogadta a békét és hazatérve Zólyom megyei birtokán gazdálkodott és halt is meg 1714-ben.” *Markó* 1932. 39. o.

⁷² Besztercebányát ő erősítette meg. *Jurkovich Emil*: II. Rákóczi Ferenc szabadságharca és Besztercebánya című művében közli a városi tanács 1703. december 4-i, ezt tárgyaló jegyzőkönyvét.

volna súlyt, nyomatókat a betörési hadműveleteknek Ausztriába és Morvaországba, másrészt – természetesen kellően kiépítve s őrségekkel megrakva – útját állhatta volna mindazoknak a császári seregeknek, amelyeket a bécsi Hofkriegsrat a Felvidék megszállására rendel.

Bercsényi Bezegh Imre⁷³ ezredest nevezte ki Trencsén parancsnokául,⁷⁴ akinek azonban nem sikerült e fontos helyet sokáig megtartani. Amikor május 3-án Ritschan tábornok – pedig nem is nagyon erős sereggel – Trencsén felé közeledett, a kuruc helyőrség küzdelem nélkül kivonult onnan.⁷⁵

Február 16-án kapitulált a fejedelem kelet-felvidéki uradalmainak központja, a hatalmas munkácsi vár. Gróf Auersperg⁷⁶ ezredes várparancsnoknak megengedték, hogy a Montecuccoli-ezred ottani részével elvonulhasson Komáromba. A felszabadult nemesek és jobbágyok lelkesedéssel csatlakoztak Rákóczihoz. Itt szabadult ki a császári fogságban sínylődő báró Vissenacque⁷⁷ francia testőrkapitány, akit Rákóczi később kinevezett udvari lovasgránátos ezredének parancsnokává.⁷⁸

Február 26-án végre Ungvár, Bercsényi családi vára is kapitulált.⁷⁹ Az itt említett várak közül kétségtelenül az ungvári vár védőserege tanúsította a legszívósabb ellenállást. 1703. szeptember közepe óta annak falai alatt állandó, többé-kevésbé heves küzdelmet vívtak Schwetlik Ferenc⁸⁰ várkapitány német zsoldosai csicseri Orosz Ádám⁸¹ kuruc ezredes portyázóival. A kapituláció után szerkesztett tanúvallomási jegyzőkönyv azt állítja, hogy a várőrség mérgezett golyópisokkal lövöldözött, s ezeket a várba szorult császárpárti jezsuiták készítették.⁸² 1704 elején a varőség löpora fogyni kezdett, de az ostromot már nagyon utálódó bennszorult nemesség és katonaság unszolásának Schwetlik csak akkor engedett, amikor február 20-a után a vár falai alatt látta elvonulni a Munkács kapitulációja folytán onnan kiszorult császári katonaságot. Az ungvári vár őrségét a kurucok a makovicai szoroson át a lengyel határig kísérték, s március 16-án Bercsényi megbízottai birtokukba vették a várat. Ekkor csatlakozott a nemzeti ügühöz Ráthy Gergely,⁸³ később

⁷³ 1703 őszén már a kurucok között találjuk. 1704. január 18-án alezredes. Március 24-től május 3-ig Trencsén város parancsnoka. Később Sréter János vicekapitánya. 1705-ben ezredesként írja alá a konföderáció szövetséglevelét. 1707 és 1711 között Bercsényi udvari kapitánya. *Heckenast* 2005. 67. o.

⁷⁴ Értelemszerűen csak a város parancsnokává, mert a vár mindvégig a császáriak kezén volt. Vö. a 70. jegyzettel, és lásd: *Heckenast* 2005. 67. o.

⁷⁵ Győry Ádám akkori feljegyzése a trencsényi róm. kath. plébánia Diariumában.

⁷⁶ Wolfgang Georg Auersperg 1682 vagy 1683. óta katona. 1694. december 8-án lett gróf. 1696-ban szatmári várparancsnok. 1702-ben már ezredes, munkácsi várparancsnok. E vár feladása után Léván, majd Murányban raboskodik, szeptemberben szabadul. 1708. szeptember 17-én vezérőrnagy. *Heckenast* 2005. 30. o.

⁷⁷ Alexander Joseph Vissenacque 1692-től Rákóczi főlovászmestere. 1693-ban urát Itáliába is elkíséri. Munkács kapitulációja után csatlakozott a kurucokhoz. 1705. március 7-én főstrázsamester Esterházy Antalnál, december 26-án már alezredes. 1706. február 28-án ezredes a reguláris lovaságnál, december 9-én lovas testőr gránátos ezredes. Nagybányán halt meg 1707. november 23-án, az ottani ferences templomban temették el. *Heckenast* 2005. 460. o.

⁷⁸ Vissenacque már a felkelés előtt Rákóczi szolgálatában állott, mint szerencsi uradalmának főlovászmestere, valószínűleg ezért bőrtönözték be a felkelés kitérősekor.

⁷⁹ A felsorolt várak kapitulációira vonatkozó adatokat lásd Thaly Bercsényi család III. k. 125–126. o. (Ungvárról újabb: *Sípos* 2006. 1073–1079. o.)

⁸⁰ Franz Schwetlik eredeti neve: Franciscus Godefridus a Schwiedlich et Gessau. 1703-ban már ungvári várparancsnok, kapitány (Hauptmann). 1704. március 2-án szabad elvonulás fejében kapitulált. Későbbi katonai pályájáról nincs adat. *Heckenast* 2005. 378. o.

⁸¹ A keresztnévből téved Markó Árpád. Orosz Ádám, Ung vármegye alispánja a várba húzódtott a kurucok elől, s csak a kapituláció után csatlakozott Rákóczihoz. *Heckenast* 2005. 318. o. Itt Orosz Tamásról van szó, aki 1703. október 29-én az Ungvár alatti táborból szolgáltotta fel a várparancsnokot, a bent tartózkodó rokonnait (Orosz Ádámot és Zsigmondot), valamint a vármegyei nemességet a tárgyalások megkezdésére, azzal fenyegetve meg őket, hogy hamarosan érkeznek az idegen hadak. *Sípos* 2006. 1077–1078. o. Orosz Tamás 1704. márciusában már commissarius, ez év végétől 1710-ig pedig eperjesi harmincados. *Heckenast* 2005. 319. o.

⁸² *Thaly* 1889. 98. o. A jegyzőkönyv megjelent: *Sípos* 2006. 1080–1086. o.

⁸³ A szabadságharc előtt Ung vármegye jegyzője. 1703-ban a kurucok elől Ungváron keres menedéket. A vár átadása (1704. március 17.) után Rákóczihoz csatlakozik. Előbb egri administrator, praefectus, illetve commendans. 1705. július 17–1706. június 4. között Rákóczi titkára. 1706-ban és 1707-ben a Kassán ülésező senatorialis deputatio tagja. 1707-ben és 1708-ban táblai assessor Ung vármegye részéről. 1711-ben Ung vármegye alispánja. 1722-ben a felső-magyarországi királyi tábla ülnöke. 1722. december 11-én Pozsonyban halt meg. *Heckenast* 2005. 357. o.

a fejedelem titkára, és Szent-Ivány János, aki a felkelés alatt Bercsényi főhadsegédje, majd Rákóczi udvari palotásezredének parancsnoka, végül brigadéros lett.⁸⁴

E jelentős sikerek után az ország keleti részén fekvő jelentősebb várak közül csupán Szatmár és Nagyvárad, s a Felvidéken Kassa, Eperjes, Szendrő, Bajmóc és Érsekújvár maradtak a császáriak kezében. (A Szatmár és Nagyvárad körüli eseményekről az erdélyi hadműveletekkel kapcsolatban fogok megemlékezni.)

Kassa alatt sűrűn estek portyázások. A várórség leginkább élelmiszerek beszerzése céljából rendezett ismételt kitöréseket.⁸⁵ Orosz Pál⁸⁶ egyik jelentésében olvassuk, hogy a várórség labanc katonái április 1-jén kiszöktek a várból s a kurucokhoz csatlakoztak.⁸⁷

Nagyobb ellenállást tanúsított az eperjesi vár, amelynek parancsnoka, Wilson⁸⁸ írországi származású császári ezredes szakadatlanul zaklatta előretöréseivel a kurucok zárvonaltát és a város védelmét nagy körültekintéssel szervezte meg.⁸⁹

Wilson, mint angol alattvaló, közvetlen összeköttetésben állt lord Stepney bécsi angol követtel. Részletesen tájékoztatta őt az eperjesi eseményekről. A március 8-án kelt leveléből megtudjuk, hogy egy tisztjét kiszöktette a várból, sürgősen Bécsbe küldte segítségért, mert – bár eddig ötször sikerült neki a kurucokat a vár alatt megverni – a túlerő ellen a végletekig mégsem tarthatja magát. Szeretné, ha néhány angol tisztet küldenének hozzá, mert bár a Felvidék e részén ő a legmagasabb rangú parancsnok, a kassai helyőrség mégsem akar engedelmeskedni neki, pedig ott 2000 ember van; az ő védőrsége csak 800 főből áll. A március 25-i leveléből kiderül, hogy az első levelét vivő segédtisztje, paraszt vezetőinek árulása folytán, a kurucok kezébe került. De egy erdőben megszökött tőlük és gyalogszerrel visszatért Eperjesre. Beszámol egy nagyobb győzelméről is. Március 24-én kitört a várból, s Nagysárosnál egy 2000 főből álló kuruc sereget szétugrasztott, annak élelmiszerkészletét megsemmisítette, 200 marhát és a sárosi malom felszerelését behozta a várba. Ebben az ütközetben ő csak két embert veszített.⁹⁰

A Rákóczi-felkelés bonyolult külpolitikai viszonyaira jellemzők azok az adatok, amelyeket a Felvidék északi határszélein, Szepes, Liptó vármegyékben lefolyt eseményekkel foglalkozó levelekben olvashatunk.⁹¹ A helyzet itt rendkívül bonyolulttá vált a lengyeleknek elzalogosított 13 sze-

⁸⁴ 1691-ben a thorni akadémiai gimnáziumban tanult. 1703-ban a Szepesi Kamara munkácsi udvarbírája. A kurucok elől Ungvárra menekült. A vár átadása (1704. március 17.) után csatlakozott Rákóczihoz. Előbb Bercsényi Miklós adjutánsa, majd 1705. október elsejétől ezerskapitány, s mindvégig az udvari palotásezred parancsnoka. 1709 márciusától gyalog brigadéros, 1710-ben eperjesi commendant. 1711. február 10-én már a munkácsi alsóvár parancsnoka egészen a júniusi kapitulációig. 1714-től országbírói ítélemester. 1715-ben magyar kamarai tanácsos. 1716 és 1723 között Zemplén vármegye első alispánja. 1721-ben bárói rangra emelik. 1725-ben, majd 1729 és 1740 között Bereg vármegye főispánja. 1745-ben halt meg. *Heckenast* 2005. 407. o. és *Mészáros* 2006a. 81.o.

⁸⁵ AR I/I. 316. o. (Francisci Berthóthy, 10. Martii, Lőcsérül, ad Stephanum Buday.)

⁸⁶ Fiatalon Thököly Imre híve. 1686-ban főhadnagy Barkóczy Ferenc lovasezredében, majd császári ezredes. 1703. július végén Debrecennél csatlakozott Rákóczihoz, ezerskapitány lesz. Gyorsan halad a ranglétrán. Szeptemberben a Tiszán innét lévő lovas és gyalog hadak fődirectora (rövid ideig Tokaj ostromát irányítja), októbertől somlyói főkapitány, az erdélyi hadműveletek irányítója, november 30-tól az Erdélyben lévő és leendő lovas s gyalog hadak directora, 1704. február 8-án lett generális-főstrázsamester. 1710. május 25-én megvált eredetétől, és még ez évben meghalt. *Heckenast* 2005. 318–319. o.; *Mészáros* 2006a. 77–78., 120–121., 123–124. o.

⁸⁷ AR I/I. 322. o. (Orosz Pálé, 1-ma Aprilis, ad Szalay.)

⁸⁸ Eduard (Johann) Wilson 1692-ben császári ezredes, 1701–1703 között ugyanezen ranggal egri, majd 1704. augusztus 20-án eperjesi parancsnok, december elsején adja át a várost Forgách Simonnak. 1705 nyarán Szendrőn raboskodik, 1706-ban szabadul. 1707-ben már generális-főstrázsamester és aradi várparancsnok. *Heckenast* 2005. 457–458. o.

⁸⁹ Wienerisches Diarium 1704. № 73. A székesfehérvári ütközet leírása utolsó bekezdésében. „Von Eperies ist die gewisse Nachricht eingeloffen / dass der alldasige Commendant Herr Obrist Wilson / ein Irrländer / sich sehr wohl defendire / wider die Blocquade 5. mahl ausgefallen / und die davor gelegene Rebellen jederzeit geschlagen / und viel zu Grund gericht habe / welcher anbey kupffernes Geld / zu Bezahlung der Garnison / münzten lassen / welches die Burgerschaft / gegen versprochener Auswechslung / dissmahl annehmen thue.”

⁹⁰ AR II/I. 169–170. o.

⁹¹ AR I/I. 89–92., 217., 315. o.

pesi város különleges államközi helyzete, a lengyel hadaknak ott csatangoló részei, s Lubomirski herceg nem egészen tisztázott állásfoglalása miatt. A fejedelem parancsára Luby György⁹² ezredes és a Liptó megyei nemesi rendek kötelessége volt a 13 város között ide-odavonuló és naponként szaporodó lengyel hadak magatartását megfigyelni és ellenőrizni. De nemcsak a lengyel hadakra kellett itt vigyázni, hanem Ágost szász király⁹³ szász katonáira is, akik közül szintén kisebb-nagyobb osztagok kóboroltak e vidéken. Amikor ugyanis Ágost szász király alól a lengyel trón kicsúszott, hadseregéből többen jöttek át a Felvidékre. Rákóczi tisztjei nem voltak – de nem is lehettek – tisztában azzal, hogy ezek a szászok és lengyelek hogyan viselkednek a magyar nemzeti felkeléssel szemben. Azt tudták, hogy a király Rákóczinak erkölcsi támogatást ígért, tehát nem ellensége. A lengyel nemzet egy része Rákóczit királyának is akarta, tehát bizonyára támogatná a felkelés ügyét. De az ellenkirályok táborához tartozó lengyelek viszont mind Ágostnak, mind Rákóczinak ellenségei voltak. Lubomirski herceg, a 13 város kormányzója lublói várában, bár látszólag semlegesen viselkedett, színt vallani nem nagyon akart. Szászok, lengyelek, kurucok, szepességi németek, liptói tótok és a császári sereg itt maradt töredékei tehát olyan zavart összevisszaságban töltötték itt az idejüket, amelynek felderítése hálás feladatot nyújtana egy, a Szepességen otthonos magyar historikusnak. Az tagadhatatlan, hogy a Szepesség és Liptó nemzetiségei kezdettől végig hűségesen kitartottak Rákóczi mellett. A felkelés során ezen a földön történt dolgokról azonban tisztá, világosan áttekinthető képet sohasem fogunk kapni. Az idegen hadak a pillanatnyi helyzet szerint úgy cserélték rokonszenvüket vagy ellenszenvüket Rákóczi hadai iránt, ahogy azt érdekeik megkívánták. Luby Györgyöt a szászok a legbarátságosabban kezelték s vendégségbe hívták. Ő azonban bizalmatlankodott. Berthóty Ferencet is sűrűn felkeresték Kassa alatt szász és lengyel tiszték, passzusokat kértek tőle, máskor viszont a császári parancsnokok segítségét kérték, közben természetesen válogatás nélkül zsarolták a szepesi városokat, a magyar, német, tót lakosokat.

Március⁹⁴ második felében a szászok, úgy látszik, parancsot kaptak az elvonulásra. Berthóty Ferenc⁹⁵ Lőcséről március közepén⁹⁶ ezt írja: „A saxók már két hete hír nélkül innét elmentek, noha a 13 városokon vontak készpénzt legalább fl. 60 000-et, kiért nem tudván egyéb bosszút rajtok tenni Lubomirsky herceg: vendégségbe feles főtiszteket magához hívatta, s megarestálta, Generálisoknak megírta: addég el nem bocsátja, még az elkövetett károkról contentumot nem tesznek.”⁹⁷ Későbbi levelében pedig azt írja, hogy a szászok kimenetelük után újból megszállták a határszéleket és Lublót akarták megszállni: „...mi lesz belőle? – megvállik.”⁹⁸

Károlyi Sándor utasítására – valószínűleg a fejedelem megbízásából – Beniczky Márton⁹⁹ 1704 januárjában sorra látogatta az északi határszéli erősségeket és leltárt szerkesztett azok felszereléséről. Mint érdekes várfelszerelési adatokat, közlöm Árva vára leltárának feljegyzéseit.¹⁰⁰

⁹² 1703 szeptemberében csatlakozott Rákóczihoz, kezdettől fogva ezredes. 1704. január 4-én Liptó vármegye főkapitánya, majd február 6-án Rákóczi kinevezi Szemere László hadai élére Kassa körül. 1705 elején lovasezredével az erdélyi hadszíntérre vonul. 1706. február 28-án engedélyt kap a hazatérésre, ezredét Kenyheczy János kapja meg. Ezután dicatorként, assessorként tevékenykedik. 1708-ban Liptó vármegye követe a sárospataki országgyűlésen. 1709. szeptember 7-én újra ezredes. 1716-ban halt meg. *Heckenast* 2005. 272. o.

⁹³ Pontosabban: Ágost szász választófejedelem és lengyel király. Az északi háborúban szász hadsereg élén harcolt XII. Károly svéd király ellen.

⁹⁴ Helyesen: február.

⁹⁵ 1669-ben és 1670-ben Nagyszombatban tanult. 1687-ben vádlott az eperjesi véstörvényszéken. 1703. október végén már Rákóczi híve, novemberből a Sáros, Szepes, Liptó és Árva vármegyékben lévő lovas, gyalog hadak és kuruc várórségek kapitánya. 1703 és 1705 között Sáros és Szepes vármegye fiscalis praefectusa, a szomolnoki bányák inspectora. 1706. július 22-től haláláig kassai vicegenerális, 1707. december 25-től Sáros vármegye főispáni adminisztrátora. Kassán, 1710. szeptember 11-én pestisben halt meg. *Heckenast* 2005. 60–61. o. és *Mészáros* 2006a. 68., 137. o.

⁹⁶ Pontosabban: március 10-én.

⁹⁷ AR I/I. 315–316. o.

⁹⁸ AR I/I. 217. o. (Március 24.)

⁹⁹ 1704. január 9-én commissarius Árva, Liptó és Turóc vármegyében. 1704 és 1708 között az érsekújvári generalatus ruházati biztosa. 1709-től az ország keleti felében működött, 1710-ben Zemplénben. *Heckenast* 2005. 56. o.

¹⁰⁰ AR I/I. 92. o.

„Árva-vára munitiója conscriptiójának continuatiója, 9. Januarii 1704. Felső várban egy forgó szakálos, egy taraczk, puszkapor negyedfél tonnával, kanót egy szekérrel, ahhoz feles kő, vasajtóval zárattatik. Közöböső várban, vasajtóval, vasablakkal betöltött bótban puszkapor 10 tonnával, egy rakás kanóc, 3 taraczk, legnagyobb Anni 1605, kissebb 1647, legkisebb 1652, Ostrosicz-urak féle; muskétában való glóbis 800, szurkos koszorúk. Az alsó várban, armamentariumban puszkapor féltonna, egyfontos 200 glóbis, kissebb glóbis 300, kézi gránát 300, egy rakás kanót, két szakálos, 66 muskétá, muskétának való szerszám 70, serpenyő abba való 20, öt álgyúforma taraczk, legnagyobb Ferdinandi III-ii Anni 1647,¹⁰¹ kisebb Bernardi Turzó;¹⁰² 3-ik vastaraczk; 4-ik Turzó Ferenczé, Anni 1554; 5-ik vastaraczk.”

A Felvidék általános hadi és belpolitikai helyzete a fontos várak kapitulációja után Rákócziak kedvezett. Megnyugtató tudat volt neki az a körülmény, hogy az operáló hadseregek háta mögötti terület fontos pontjai ily módon hatalmába jutottak. Innen tehát nem fenyegette veszély. A Felvidék déli és nyugati részén még császári kézben maradt várak viszont amúgy is a hadműveletek színterén feküdtek, tehát azok sorsa a Bercsényi és Heister között áprilisban megindult hadműveletek eredményeitől függött.

Heister és Bercsényi hadműveletei április és május hónapokban, a szomolányi ütközetig

Heister marsall – mint tudjuk – Károlyinak a Dunántúlról való kiűzése után Tatán keresztül Komáromba ment seregével.¹⁰³ Lipót császárhoz küldött helyzetjelentése szerint¹⁰⁴ azért hagyta el a Dunántúlt, hogy a Csallóközt megtisztítsa és a kurucoktól körülzárt Érsekújvárt felszabadítsa. Ennek az új hadművelési tervének a végrehajtásához szükséges haderő felett így rendelkezett: Pálffy grófnak¹⁰⁵ meghagyta, hogy csatlakozzzék hozzá, Huyn gróf tábornok¹⁰⁶ és Monasterly rác vajda¹⁰⁷ feladatává tette a Dunántúlt végleges lecsendesítését, Ritschan báró tábornokot a Nyugat-Felvidék

¹⁰¹ III. Ferdinándé 1647-ből.

¹⁰² Thurzó Bernáté.

¹⁰³ Markó erről a III. fejezet 2. részében irt. MTAK Kézirattár, Ms 10.272. 46. o.

¹⁰⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, Feldakten Ungarn 1704–4–5.

¹⁰⁵ „Pálffy János gróf született 1663-ban Vöröskő várában. Teljesen magyar nevelésben részesült, majd rövid ideig a pármái egyetemen végzett tanulmányokat. 18 éves korában lett katona, s mint zászlós kitüntette magát Bécs ostromának visszaverése alkalmával, majd mint kapitány Budavár felszabadításánál. 1689-ben ezredes lett, és 1693-ban, alig 30 éves korában, tábornok. Ebben az időben volt egy nevezetes párbaja, amely szintén hazafias magyar érzelmének bizonyítéka. János Frigyes württembergi herceg, Lipót császár közeli rokona, egy alkalommal becsmérőlen nyilatkozott a magyar csapatokról. Pálffy ezért párviadalra hívta, s a herceget pisztolypárbajban agyonlőtte. Lengyelországba kellett emiatt menekülnie, de rövid idő múlva királyi kegyelemmel hazatért és 1700-ban mint altábornagy a rajnai hadseregben lett egy vértesezred tulajdonosa. Ekkor ismerkedett meg a savoyai herceggel, aki élete végéig igen sokra tartotta ezt a magyar tábornokát s annak katonai képességeit... Pálffy nem annyira államférfinek, mint katonának született, ezért a kuruc mozgalom lecsendesítése körül végzett államférfiúi munkássága után örömmel vállalta újra egy hadsereg vezetését III. Károly török háborúiban 1716-ban. Az 1717. évi belgrádi diadalban nagy része volt. Sajnos, hogy a későbbi török lotharingban mellőzték, mert bár ő volt kiszemelve fővezérnek, de a csapatok élére mégsem ő került, hanem Lotharingiai Ferenc herceg... Mária Terézia azután igyekezett minden módon rehabilitálni Pálffyt és örömmel üdvözölte őt, mint Magyarország rendjei által megválasztott nádort 1741-ben... 1751-ben hunyta le szemét Pálffy, 70 éves tényleges katonai szolgálatban töltött életének 87. esztendejében.” – Markó a monográfia III. fejezetének 1. részében ismertette Pálffy János életrajzi adatait. MTAK Kézirattár, Ms 10.272. 19–20. o. Forrása: *Málnási Ödön*: Erdődi gróf Pálffy János nádor. Eger, 1929.

¹⁰⁶ Johann Joseph Huyn gróf 1690-ben császári ezredes, 1692-ben vezérőrnagy és a szegedi vár parancsnoka, 1695-ben altábornagy, 1696-ban szigetvári commendans. A grófi címet 1697-ben kapta meg. 1703-tól a Duna és Drávamellék vezénylő tábornoka. 1704. április 27-én lovassági tábornok, 1708. június 11-én altábornagy. 1719-ben halt meg. *Heckenast* 2005. 198. o.

¹⁰⁷ Monasterly János 1697-ben rác ezredes. 1703 decemberében rác alvajda, a rácok generálisa, határvidéki rác kapitány. 1704 márciusában határőr kapitány, alezredes. 1705 őszén/télén Erdélyben harcolt. *Heckenast* 2005. 291–292. o.

visszahódítására akarta felhasználni, végül Virmond ezredest¹⁰⁸ Pozsonyba küldte azzal a feladattal, hogy az ott előkészített, felfegyverzett hajókkal egy vízi expedíciót indítson a Dunán Győr felé, hogy ezzel is elősegítse a marsall személyes vezetése alatt álló hadtest csallóközi expedícióját. E jól kieszelt haditerv szerint adta ki az utasításokat, majd csapatainak Komárom vidékén pihenőt engedélyezett mindaddig, amíg bizonyosságot nem szerez arról, hogy az alárendelt hadseregcsoporthoz parancsnokai az ő szándékával tisztában vannak, és a velük való együttműködésnek nincs akadály. Pálffy altábornagy április 19-én jelentkezett Komáromban Heisternél, s miután megkapta utasításait, Érsekújvár felé vonult seregével. Ritschanról nem érkezett hír. A beteges tábornok nehezen mozdult a morva határszélről. A vízi expedíciót ellenben Pozsonyban megfelelően előkészítették és e különítmény parancsnokságát az akkor megérkezett dán segédcsoportok egyik vezetője, gróf Trampe dán tábornok¹⁰⁹ vette át, aki már az expedíciós különítmény Pozsonyból való elindulása előtt sűrűn portyáztatott kelet felé és néhány kisebb kuruc csapatot széjjelvert.¹¹⁰

Heister haditervét azonban úgy, ahogy ő azt elképzelte, nem tudta végrehajtani. Komáromi pihenése alatt aggasztó híreket kapott a kuruc seregek mozgólódásairól. Értesült arról, hogy Bercsényi Léva, Érsekújvár, Nagyszombat között tartózkodik erős sereggel és hogy Rákóczi udvari hadaival Eger alól a Duna mentén déli irányba vonult, s hogy Andrásy István tábornokot már április elején, Forgách tábornokot pedig április közepe után át akarta küldeni a Dunántúlra. A Dunántúl tehát újból veszélyben forgott, s ezért Heister tétovázni kezdett, és nem mert addig elindulni Bercsényi ellen, amíg a helyzetet Komáromtól délre tisztábban nem látja.

Bercsényi Miklós a Heister utasításait követő császári előkészületekről valószínűleg szintén tájékozva lehetett, mert – mint idézett leveleiből kitűnik – aggodalommal nézett a jövő elé. Szerette volna, ha Rákóczi udvari hadaival személyesen jön a Vág felé. De a fejedelem nem akarta ezt a vállalatot kockáztatni, mert seregének hangulatát jónak látta ugyan, de katonái még mindig fogyatékosan voltak felszerelve. Mivel meg volt győződve arról, hogy előnyomulása feltétlenül ütközethez vezet, ami szakis az ő vereségével végződhet, nem törődött Bercsényi sürgető kéréseivel, kitarított feltett szándéka mellett és folytatta útját dél felé azzal a szándékkal, hogy a Dunántúlra való átkelése előtt lecsendesíti vagy csatlakozásra bírja a délvidéki rácokat. Hogy Bercsényit megnyugtassa, Károlyi Sándor tábornokot 4 lovasezreddel (kb. 4000 emberrel) – bár ezt a csapatot eredetileg szintén a Dunántúl visszaszerzésére akarta felhasználni – elindította Bercsényi felé. Károlyi május 5-én ért a Vág nyugati partján fekvő Mocsonok községbe, így tehát az április második felében vívott két ütközetben még nem vehetett részt.¹¹¹

Bercsényi ezután a helyzetet még pesszimistikusabban ítélte meg. Érezte, hogy a felelőség nemcsak a csallóközi, hanem a felvidéki várható hadműveletekért kizárólag az ő vállán nyugszik. Nagyszombatból írja Rákóczinak: „Immár ítélje el Nagyságod: micsuda baj olyan nagy circulatióra vigyáznom! Én, igenis, el nem megyek, míg nem üznek; hitemre, meg nem bódúlok, mint Károli: de, hogy tilalmazhassam útját? nem tudom... Már csak várom, quid facto opus? Vagy kinyom az Csallóközrül, vagy ide rekeszt... hitemre itt halok meg” – s hozzáteszi megadással: „ha lesz kivél!” Seregének harcckészségéről e levélben nagyon szomorú képet fest: Ha „által csap Újvár felül az könnyű had, (ti. Pálffy)¹¹² olyan confusióba hoz bennünköt, nem tudok mit tenni, idehagy az lévai s az fölföldi... Ezeknek... csak úgy hihetni, az mint az üdü hozza; tudniillik, ha megtarthatja magát s reménségét, halál s harcz nélkül való berzenkedéssel: kész reá, de különben nem Magyarország – de a mennyei szabadságért sem hal ez meg, az generosus lélek...”¹¹³

¹⁰⁸ Damian Hugo Virmond 1696-tól császári alezredes, egy gyalogezred parancsnoka. 1700. augusztus 3-án ezredessé léptetik elő. 1704. április 17-én vezérőrnagy és egy új gyalogezred tulajdonosa 1722-ig. 1705. november 11-én részt vett a zsbói csatában. 1706-ban altábornagy, 1707-ben szegedi várparancsnok, 1716-ban tábornagyal, 1717 elején lengyelországi császári követ, 1721-ben erdélyi főhadparancsnok. 1722-ben halt meg. *Heckenast* 2005. 459. o.

¹⁰⁹ Adam Frederik von Trampe (1650–1704). Genealógiai adatait lásd: <https://familysearch.org/pal:/MM92.1/9C9Y-Y96> (Az utolsó letöltés időpontja: 2016. február 23.)

¹¹⁰ Feldzüge... I/VI. 149. o.

¹¹¹ Rákóczi Emlékiratai V. k. 147. o. (A kétnyelvű kritikai kiadásban: AR III/I. 334. o.) és RT II. 64. o.

¹¹² Markó Árpád magyarázó beszűrésa.

¹¹³ AR I/IV. 10–12. o. (Nagyszombat, 1704. április 19.) Generosus (lat.): nemes, kegyes.

Bercsényi aggodalma túlzott volt, mert Heister általános nagy támadására nem került sor, és április közepétől egész május végéig csupán két erősebb harcot kellett vívnia a császáriakkal, mégpedig április 20-án Pozsony alatt Püspöki község határában, s április 28-án a Nagycsallóköz felső vidékén, a Dunaszerdahelytől keletre fekvő Nyárasd község mellett. A püspöki ütközetet a kurucok tiszta győzelmeként könyvelhetjük el, s a Nyárasd melletti harc sem vált Bercsényi katonáinak szégyenére.

Az április 19-én és 20-án Püspöki mellett vívott ütközet hadtörténelmi szempontból különösen említésre méltó azért is, mert a kuruc hadjáratban ez volt az első alkalom, amikor Bercsényi hadai kombinált császári haderőkkel, azaz vízen és szárazon a küzdelem színhelyére szállított csapatokkal, s ezek között dániai zsoldos ezredekkel ütköztek össze.

Emlékszünk, hogy Heister április elején kiadott általános támadási tervében fontos szerepet szánt egy Pozsonyból a Dunán leküldendő vízi expedíciónak. Ezen utasítás végrehajtására gróf Trampe dán tábornok vezetése alatt április 19-én, vasárnap¹¹⁴ mintegy 1500 gyalogosból álló különítmény (6 császári és 2 dán zászlóalj) indult el 13 nagy és 5 kis, felfegyverzett s könnyű ágyúkkal felszerelt hajón, hogy a Csallóközben szerteszét portyázó kurucokat e sziget nyugati szögletéből megindulva kizavarja.¹¹⁵

Első céljuk a Pozsonytól alig pár kilométerre keletre fekvő Püspöki nevű városka (ma falu)¹¹⁶ környékén befészkelte kurucok elkergetése volt. A kurucok a város Pozsony felé eső nyugati és délnyugati szegélyét földsáncokkal erősítették meg, e sáncrendszer legerősebb pontja a helység közepén fekvő kastély, templom és az ezzel szemben, a házakon kívül lévő temető volt. Trampe különítménye a Duna főmedrében úszott 20-án hajnalban kelet felé, amikor a folyó egyik szigetén vigyázó kuruc előőrsök puskatűzet nyitottak rá. Trampe azonnal megállította a szállítmányt és kikötött. Előre küldte Fürstenberg kapitányt 24 emberrel mint felderítő járőr, seregének többi részét pedig csatarendbe állította fel a partot kísérő mocsaras erdőben, a várostól nyugatra 4-5 kilométerre, azután megindult biztosított menetben, óvatosan Püspöki felé. Fürstenberg a kurucokat egy erősebb sáncból kiverte és nagyobb küzdelem nélkül elérte a helység szélén lévő kerteket.

Trampe ekkor Fürstenberg megerősítésére 150 embert küldött Malmoe dán alezredes vezetésével, maga pedig seregével megállt, mert Malmoe rövid idő múlva már azt jelentette, hogy a kurucok a községet kiürítették. A lakosság követeket küldött Trampe-hoz, hogy a várost a pusztulástól megkímélje. A kurucok azonban csakis az erődből és a házak közül menekültek ki a dán zászlóalj közeledtére, és a helység túlsó oldalán fekvő kertek oltalma alatt újból összegyülekeztek. Malmoe és Fürstenberg bevonultak a városba. Az erődöt, annak tornyát, valamint a temetőt védelemre rendezték be. Óvatosságuk indokolt volt, mert mialatt a császári vezérek a város küldötteivel tanácskoztak, a túlsó oldalon fekvő kertekben mintegy 4000 kuruc gyűlt össze, s a hozzájuk csatlakozott lakosság támogatásával megrohanta a németeket és dánokat, körülvárta a templomot és a temetőt. A torony ablakából elővigyázatlanul kihajló Fürstenberg kapitányt egy paraszt karddal levágta. Véres kézitusa kezdődött a temetőben és a templomot környező házak falai alatt. Trampe szorult helyzetben küzdő seregrészének megerősítésére délelőtt még egy dán zászlóaljat küldött Püspökibe, s az így megerősített császári csapat Virmond ezredes parancsa alatt folytatta az utcai harcot. A kurucok vezetőinek nevét nem ismerjük.

De még ez a haderő sem volt elégséges a kurucok legyőzésére, s ezért délután Trampe most már többi ezredével is harcra fejlődve behatolt a községbe. A csatasor balszárnyán előnyomuló dán zászlóalj kiverte a kurucokat a temetőből és a templom környékéről. Rendszeres, erélyes támadásuknak a túlerőben lévő kurucok nem tudtak sokáig ellenállni, és késő délután kiürítették a falut. A dán tábornok kegyetlen bosszút vett a lakosságon, az egész várost porrá égette.

Trampe partraszállásáról a kurucok jelentést küldtek a Csallóköz felső vidékén, Födemes körül tartózkodó Bercsényihez, aki onnan délben néhány ezer ember erősítést küldött a nagymagyarai

¹¹⁴ Helyesen: szombaton.

¹¹⁵ A püspöki ütközet leírásának adatait a következő források egybevetéséből állítottam össze: Wienerisches Diarium 1704. № 76., Kolinovics krónikája 1704. 34. o.; AR I/IV. 17. o.; AR II/I. 250. o. Megjegyzem, hogy Thaly leírása a Bercsényi család III. kötet 153. oldalán az ütközetről, úgy ami annak lefolyását, mint a szereplő személyeket és létszámokat illeti, teljesen hamis képet nyújt.

¹¹⁶ Markó alább több ízben faluként említi. 1972 óta Pozsonyhoz tartozik.

hídon át Püspöki felé. Ezt azonban Trampe kémeitől megtudta, s mivel nem volt reménye ahhoz, hogy akár Heistertől, akár Pozsonyból idejekorán segítséget kapjon, és erősen megviselt s kimerült csapatával nem mert friss kuruc erőkkel szembeszállni, megparancsolta seregének, hogy az éj leple alatt ürítse ki a települést, s térjen vissza a csónakokhoz. Este azonban a küzdelem színhelyére ért a Bercsényitől küldött csapat Pekry tábornok és Ocskay ezredes vezetésével, s a faluból távozni készülő császáriakat éjjel oly hevesen támadta, hogy azoknak a csónakokhoz való visszavonulása rendetlen, zűrzavaros, pánikszerű futássá fajult. A kézitusában maga Trampe is súlyosan megsebesült, s a menekülés közben a faluban körülzárt 200 dán gyalogosnak csupán Malmoe alezredes elszánt és vitéz magatartása folytán sikerült a kurucok fogságából kiszabadulni. A hajókhoz való rendetlen tolongás közben sok ember a vízbe fúlt. A kurucok egész a Dunáig követték a császáriakat, s azután is mindaddig tűzzel üldözték, amíg hajóik lőtávolon kívül, a füzesekben oltalmat nem találtak.

A kurucok vesztesége kb. 400, a császáriaké kb. 70 főre tehető. Trampe április 25-én Pozsonyban sebeibe belehalt.¹¹⁷

Bercsényi a püspöki harcból láthatta azt, hogy nem csupán Komárom, Érsekújvár felől kell tartania a császáriak előnyomulásától, hanem Pozsony felől is. Ezért sürgősen intézkedett a Csallóközben várható támadások kivédéséről olyképpen, hogy Pekryt és Ocskayt a Csallóközben hagyta azzal a megbízással, hogy Heister és a pozsonyiak egyesülését akadályozzák meg. Tartalékkul pedig Födemesen gyűjtötte össze Somogyi Ferenc¹¹⁸ és Lóczy András¹¹⁹ seregeit. Ebeczky Istvánt¹²⁰ Komárom felé küldte portyázásra, hogy ezeket a mozdulatokat leplezze s híreket hozzon.¹²¹ Pekry magatartásával Bercsényi igen meg volt elégedve, és említett leveleiben többször dicséri őt.

Heister seregét Komáromból való elindulásakor két oszlopra tagolta. A sereg zömét maga vezette Érsekújvár felé, amelynek kuruc ostromzár-vonalát április 28-án, 29-én könnyűszerrel áttörte, a várat élelemmel és friss őrséggel ellátta.¹²² A másik oszlop¹²³ egyenesen a Csallóközbe vonult be, és Nyárasd mellett április 28-án ütközött össze Pekry tábornok ott vigyázó seregével, amely Ocskay és Somogyi ezredeiből, mintegy 1500 főből állt.

Ezt a sereget azért küldte Bercsényi Nyárasd felé, hogy pontos híreket szerezzen Heister felől. Az a hír terjedt el ugyanis, hogy a császáriak zöme a Csallóközből Győr felé fog eltávozni. Ha ez igaz, akkor Pekrynek nyomon kellett volna ezeket követni és Komáromot elfoglalni. A hír azonban hamisnak bizonyult. Pekry elővédjét Ocskay vezette, és annak élén Somogyi kuruc kapitány lova-

¹¹⁷ A tábornok halála nagy veszteség volt a császári seregnek. Stepney bécsi angol követ írja miniszterének, hogy „...will be much regretted, He being an officer of very good reputation.” AR II/I. 254. o. (A Püspöki mellett vívott ütközetről a *Theatrum Europaeum* is ír, de csupán ennyit: „Mindegyik fél megtette a lehető legtöbbet azért, hogy némi előnyt harcoljon ki, és a dán generálisnak, Trampnak sikerült is a Csallóközben károkat okozni a felkelőknek; de nemsokkal ezután meghalt Pozsonyban, azt mondták, azért, mert túl heves támadást indított.” *Theatrum Europaeum*, 301. o. Trampe április 26-án hunyt el, holttestét Koppenhágába szállították és ott helyezték végső nyugalomra november 19-én. Lásd a 109. jegyzetben hivatkozott honlapot.)

¹¹⁸ Somogyi (Somodi) Ferenc 1686-tól 1699-ig szolgabíró Pozsony vármegyében. 1704 februárjában már ezerskapitány. 1704. június 3-án csallóközi kapitány. 1705-ben a Pozsony vármegyei lovas had parancsnoka. 1710 áprilisában ezredét Bokros Pálnak adta Károlyi, de ebbe ő nem egyezett bele. *Heckenast* 2005. 387. o.

¹¹⁹ Gömör vármegyei származású. 1688-ban hadnagy Miksa Emánuel magyar huszárezredében. 1697-ben részt vett a hegyaljai felkelésben. 1703 novemberében gyalogos tisztt, majd gyalogos ezerskapitány 1707. április 15-ig, amikor resignált. Szepesvári vicecommandans, majd commandans. 1708. augusztus 16-án Rákóczi ismét tábori szolgálatra rendeli. Újra összegyűjtött gyalogezredét 1709. június 8-án Andrassy István generális kapja meg, ő pedig vezénylő ezredesként marad az alakulat élén. *Heckenast* 2005. 269. o.

¹²⁰ „Ináncsi Ebeczky István 1670 körül született Léván. Katonai pályáját a lévai végvárbán kezdte, majd később Bottyán János huszárezredébe állott s onnan 1703-ban mint alezredes jött a kurucokhoz. Rákóczi ezredessé és egy huszárezred parancsnokává nevezte ki. A felkelés vége felé, 1710-ben az ungvári vár parancsnoka volt, s a fejedelem 1711 tavaszán tábornokká nevezte ki. A szatmári kiegyezés után Bars megyei birtokára vonult vissza, s Léván halt meg 1719-ben.” *Markó* 1932. 45. o. 68. jegyz. Újabbán feltárt forrás, méghozzá az özvegy tudósítása alapján korrigálnunk kell Ebeczky István halálozási adatát: 1721. március 2-án hunyt el Tavarnokon. Lásd: *Mészáros* 2006b. 984. o.

¹²¹ Jelentései Rákóczihoz április 26. és 28. között. AR I/IV. 16–25 o.

¹²² AR II/I. 256. o.

¹²³ Amelyet Thaly tévesen jelez Heister főtáborának. *Thaly*: Bercsényi cs. 154. o.

golt. Úgy látszik, kellő felderítés híján nem tudtak semmit a császáriak közeledtéről, mert tény az, hogy Somogyit egy erős császári osztag visszaverte. Ocskay ugyan feltartóztatta hátráló elővédjét, sőt visszafordította azt, de amikor csapata a németek puskatüzébe került, ő is hátrálni kezdett. Most már Pekry is beleavatkozott főcsapatával a harcba. Erre a császári arcvonal kettévált, s az annak háta mögött elrejtett tarackok kezdték széjjelbontani a kuruc arcvonalat. Pekry csapatának hátulsó osztagai az ágyútüzelésre megfutottak. Bár halált megvető vitézséggel vett részt ő maga is a kézitusában s igyekezett a rendet helyreállítani, eközben lábán súlyosan megsebesült. Erélyes közbelépésével sikerült seregét egy mocsaras patak medre mögött rendbe szedni s az üldöző németeket megállítani. Időközben a küzdelem színhelyére érkezett Bercsényi 9 ágyúval, de a harcba már nem avatkozhatott be. A császáriak Nyárasdnál megálltak, hevenyészett sáncokat ástak, Pekry serege pedig másnap, 29-én Nagymagyarig vonult vissza, ahova Bercsényi is követte ágyúival.

A nyárasdi ütközetet Pekry tehát elvesztette. De a császáriak is sokat veszthettek, és bizonyára megfélemlítette őket a kurucokkal vívott kézítása hevessége, mert később sem követték a visszavonuló ellenséget. Pekrynek és Bercsényinek azonban már nem volt módja az ütközetben megrémült hadat sokáig együtt tartani. 29-én este, a nagymagyar táborból seregük nagy része elszéledt. Szomorúan hangzik Bercsényinek a fejedelemezhez küldött jelentése: „...mégis estig – addig rivogattam s jártam köztök – nem sok kárral megtartottam az hajdúságot, de estve szélt fogott az erdőn, berken... Tagadhatatlan, oly megbódult, rémült nép ez, kiki cselédjít sóhajta takarni; alig van katona tíz-husz néhely zászló alatt. Holnap táborot ütnék Diószegnél, de szígyenlem: mert az hajdú sok Sentét is elérte; szígyenlem azt is, hogy Sentéig kell szállanom – de hiszen az csallóközi katona már itt is szökik tőlünk; közülünk sok elment, nyelvet eleget fogtak, tudják, mint vagyok! A németnek táborát elnéztem: nincs több 5000-nél; de én, hitemre, mindenestül sem vagyok már csak 3000, közel is.”¹²⁴

Bercsényi a környezetében maradt sereg töredékét 30-án átköltöztette a Duna északi partjára, s a magyarai hidat szétromboltatta. A Csallóköz e legszámottevőbb kuruc csapatának felbomlása és kivonulása után a császáriak most már könnyűszerrel foglalták el az egész szigetet, a lebontott híd helyett Heister Pozsonyból leszállított anyagból Vereknynél, az úgynevezett vereknyei Kis-Duna-ágon veretett hidat, hogy a Csallóközt végigportyázó ezredei azon új feladatuk megoldására a Vág vidékére átkelhessenek. Bercsényi Födéméről Sempte, Szered vidékére vonult. Heister pedig, amikor erről értesült – május első napjaiban –, szintén arrafelé indult. A császári haderőnek az a része, amely Pálffy altábornagy parancsnoksága alatt április havában Győrt elérte, e napokban sokat veszített harcértékéből, mert a rác ezredek Győrben megtagadták az engedelmisséget. Nem akartak átkelni a Dunán: azzal az ürüggyel, hogy őket az Udvari Haditanács csakis a Dunántúl meghódítására fogadta zsoldjába, feladatukat megoldottnak tekintették és Győrben eloszlottak.¹²⁵ Pálffy tehát alig néhány ezer főre lepadt seregével tudott csak a Csallóközön áthaladva Pozsony vidékére érkezni.

Heister ekkor, május első napjaiban még nem kapott pontos híreket arról, hogy a fejedelem útban van dél felé, és hogy Forgách¹²⁶ alatt egy újabb kuruc harccsoport készül a Dunántúlra betörni. Abban a hitben, hogy a Csallóköz és a Dunántúl birtokáért már nem kell aggódnia, most

¹²⁴ AR I/IV. 29–30. o. (Nagy-Födémés, 1704. április 29. hora 8. vespertina.)

¹²⁵ AR II/I. 258. o. Stepney angol követ jelentése.

¹²⁶ „Ghymesí gróf Forgách Simon született 1669-ben. 18 éves korában katona lett. 1691-ben a Czobor-, később a Pálffy-huszárezred alezredese. A Kanizsa körüli és a boszniai török hadakozásokban különösen kitűnt vitézségével. 1700-ban Győrben parancsnok lett, majd a spanyol örökösödési háború kitérősekor saját költségén állított fel egy huszárezredet (a későbbi 3-as Hadik-huszárezredet). A Rákóczi-felkelés kezdetén az Udvari Haditanács Forgáchot a Rajna mellől hazarendelte, és mint az 1703. év eseményeinél hallottuk (erről a monográfia II. fejezetében esett szó, *Markó* 1932. 23. o.), megbízta a Rákóczi ellen hadba szólítandó felkelés szervezésével. Átpártolása után 1706-ig szolgálta Rákóczit, aki őt előkelő származása és hadi tapasztalatai miatt tábornaggá is kinevezte. 1706-ban fegyelmi vétség miatt letartóztatta, és csak 4 évi raboskodás után, 1710 novemberében engedte szabadon. Forgách ekkor Lengyelországba bujdosott, s bár később haza szeretett volna jönni, de amnesztiát nem kapott, mivel az aulikus urak, akik Forgách elkobzott birtokain osztoztak, érthető okokból mindig megakadályozták a királyi kegy megnyilatkozását. 1730-ban halt meg Zulkwán, Lengyelországban.” – *Markó* a III. fejezet 3. részében állította össze Forgách életrajzi adatait: MTAK Kézirattár, Ms 10.272. 57. o. 14. jegyz.

már minden erejével Bercsényire akarta magát vetni és megakadályozni azt, hogy a fejedelemtől a Vácon át Bercsényihez irányított Károlyi tábornok hadteste csatlakozhasson hozzá. Hadterve egyszerű volt. Tudta, hogy Bercsényi Csallóközből kiszorult seregtörédeke Szered vidékén táborozik. A Felvidék nyugati szegélyén, a Vág völgyében pedig csak alárendelt jelentőségű kuruc csapatok portyáztak és vívtak helyi értékű kisebb küzdelmeket. Mindezeket összefoglalva három oldalról akarta Bercsényit koncentrikusan megtámadva megsemmisíteni, még mielőtt Károlyi útban lévő hadteste a Vág vidékére ér. A sereg zömét Heister személyesen vezette Érsekújvár alól Szered felé. Pálffy Pozsonyban és báró Ritschan tábornok a morva határszélen parancsot kaptak az előnyomulásra Nagyszombat irányába.

Mint Heister első áprilisi haditervét, úgy ezt a másodikat sem tudta úgy, ahogy azt remélte, végrehajtani. Hasztalan várt a beteges, öreg¹²⁷ Ritschan megmozdulására, illetve az ő utasítása szerinti csatlakozásra, mert ez a tábornok április utolsó napjaiban egy önálló kis hadműveletet bonyolított le, amely nem volt összhangban Heister haditervével. Ritschan Brünnből április 28-án mintegy 4000 főnyi sereggel Trencsén meghódítására indult. A Vág völgyében portyázó Winkler,¹²⁸ Luzsénszky¹²⁹ és Tornallyai¹³⁰ kuruc ezredek segítséget kértek Bercsényitől, de a fővezér leapadt létszáma miatt senkit nem küldhetett. Ez a három vitéz kuruc vezér fel akarta tartóztatni a Vlárai szorosban Ritschant, de sikertelenül. A császári generális május 3-án visszafoglalta Trencsént, friss őrséget és élelmet vitt oda, majd ahelyett, hogy Heister felé vonult volna tovább, a Vág menti falvak feldúlása után Szokolcára tért vissza.¹³¹ Ugyanabban az időben sikerült a sziléziai határról előretörő Wobeser császári alezredesnek a Jablonka-szorosban ellenálló kurucokat visszaűzni.

Amikor Heister látta, hogy Ritschan beavatkozására nem számíthat, nem tétovázott tovább, hanem egész haderejével egyelőre Szeredig nyomult előre. Május elején Dunaszerdahely vidékén gyűjtötte össze a keze ügyében lévő csapatokat, mégpedig Pálffy hadtestét s a Dunántúlról ez időben hozzáérkezett öccse, Hannibal Heister¹³² és Nádasdy Ferenc¹³³ tábornok seregeit. Ritschan hadtestét leszámítva, seregének létszáma ezáltal kb. 10 000 főre emelkedett.

Ilyen tekintélyes reguláris haderővel Bercsényi nem mert szembeállni. Józanul ítélte meg a helyzetet és látta azt, hogy napról-napra szökő, fogyó hadával komolyabb hadművelethez nem foghat, de nagyobb ellenállásra sem képes. Május elején magához rendelte a Vág völgyéből Otltyk

¹²⁷ Heister 1646. augusztus 6-án, Ritschan 1645 körül született, tehát egykorúak voltak. *Heckenast* 2005. 184., 366. o.

¹²⁸ Winkler Vilhelm 1685-ben szerez nemességet. 1687-ben az ostromlott Munkácson tartózkodik. Az 1690-es években Zólyom vármegyében hadbiztos. 1703 novemberében gyaloghadnagy Bercsényi kinevezésével. 1704. február 13. és március 24. között városparancsnok Trencsénben. Később vicekapitány Sréter János gyalogezredében. 1706-ban a Moson vármegyei portális hajdúk kapitánya. 1706. szeptember 5-én a nagymagyarai sánc védelmében megsebesül, fogságba esik, de hamarosan kiszabadul. November 20-án már óbesterként említik. 1707-ben érsekújvári commendans. A trencsényi csata után az árvai vár parancsnoka, 1709 áprilisában kapitulál, s feltehetően a háború végéig hadifogoly lesz. *Heckenast* 2005. 458. o.

¹²⁹ Luzsénszky (Luzsinszky) Sándort a források először 1704 májusában említik. 1704 decemberében kapitány. 1705-ben a konföderációt egy lovasezred parancsnokaként írta alá. 1705. december 17-én (commendans) colonellus Petrőczy István lovaskarabélyos ezredében. 1706 októberében kapta meg ezt az ezredet, melyet haláláig vezényelt. 1709 márciusában halt meg, e hó 4-én temették el Lőcsén. *Heckenast* 2005. 273–274. o.

¹³⁰ Személyének azonosítása kétséges. Talán Tornallyai Ferencről van szó, aki 1704 májusában szerepel először a forrásokban. 1706. március 15-én az eperjesi conventiculum követe Rákóczihoz. 1710-ben Murány várának kapitánya. 1710. október 5-én halt meg. *Heckenast* 2005. 437. o.

¹³¹ AR I/IV. 32. o.

¹³² Hannibal Joseph Heister gróf 1694-ben császári ezredes, 1704. április 8-án vezérőrnagy. 1704. december 26-án a nagyszombati csatában, 1705-től a dunántúli harcokban vett részt. 1706. november 6–7.: Egervár–Győrvár mellett vereséget szenved a kurucoktól és fogságba esik. 1709 nyarán szabadul. 1710. március 16-án altábornagy. *Heckenast* 2005. 184. o.

¹³³ 1686-ban részt vett Buda visszafoglalásában. 1704 májusában, többszöri kérelmezése után, vezérőrnaggyá nevezik ki. 1708-ban altábornagy, 1714-ben lovassági tábornok. 1723-ban halt meg. *Heckenast* 2005. 295. o.

György ezredes¹³⁴ 16 lovas századdal és 2000 népfelkelővel,¹³⁵ de még ezzel sem nyert sokat. Heister Szered felé való előnyomulásában Pekry igyekezett feltartóztatni, de kénytelen volt a verekyei Duna-ágtól először Cseklészig, majd Szempcig s később Szeredig visszavonulni. Heister Cseklésznél megosztotta seregét. Pálffy a Kis-Kárpátok városai és Nagyszombat meghódítására küldte, ő maga pedig tovább haladt Szered felé. Bercsényi mégsem akart szégyenszemre megfutni előle, s elhatározta, hogy Ottlyk ezredére támaszkodva Szered előtt harcpontra állított seregével feltartóztatja a Heister elől visszanyomuló Pekryt, és ha lehet, megállítja a marsallt. De fegyelmetlen hadinépe nem akart verekedni. Rezignáltan jelenti a fejedelemnek kudarcáról: „Én ma kirendeltem az hadat, kiállítottam eleiben, gondolván: rajtunk gyün, hogy megharcoljak, ha gyün. Ricsánnak is hát megül nem hallván bizonyos hírit: eleiben mennem nem mertem messze, hogy közben ne vétessem. Azonban az had csak zsbajt kezdte, az lovának rosszaságával mentvén maga rosszaságát. Elnéztem az hadat; hitemre, 4000 között nem láttam ötszáz harczra valót. Azért retentetes keseredetten beszállottam az Vág-partra az híd mellé, az vár alatt, azért, hogy, ha az német meg tanált térni: mégis ne essék oly gyalázatunkra; noha, ha ugyancsak el akar ereivel gyünni – lehetetlen megállanom. 35 kornétát¹³⁶ olvasott Pekry Uram maga... Computáltam hadamat: gyalogostúl vagyunk ötezren, az német ereje nyolcz. Ha akarja: addig gyühet, még akarja; lehetetlen resistálnom. Az mely ellenségnek ember nem resistálhat: mi haszna magára várni?”¹³⁷

Megértjük Bercsényi lehagolt lelkiállapotát. Ilyen haddal valóban lehetetlen lett volna bármilyen támadásnak ellenállni, s azt is megértjük, hogy szorult helyzetében kétszeresen rosszul esett neki az, hogy a fejedelem – bár eddig minden tanácsát és javaslatát elfogadta – sürgető kéréseinek ellenére sem volt hajlandó délvidéki expedíciójának tervét elejteni és az ő (Bercsényi) megsegítésére a Felvidékre sietni. E napokban kelt leveleiben is szüntelen sürgeti Rákóczit, hogy vagy jöjjön az ő segítségére, vagy legalábbis törjön be a Dunántúlra s operáljon ott úgy, hogy a császári főereget – Heister – a Felvidékről odavonja.

Az a segédcsoport, amelyet a fejedelem Károlyi Sándor tábornok alatt még április közepe után Bercsényihez irányított, ezekben a válságos napokban még nem érkezett hozzá oly közelségbe, hogy arra támaszkodva megpróbálhatta volna Heister feltartóztatni. Károlyi május 4-én érkezett Mocsonokra mintegy 800 lovassal, seregének többi része pedig a következő nap csatlakozott hozzá. Hogy a császáriakat megtévessze, Bercsényi ügyes hadicselt gondolt ki. Az éj leple alatt táborából mintegy 8 lovasezredet küldött Károlyi elé, hogy napfelkelte után nevezetesebb számú haddal jöhessen be a táborba, s ennek híre menjen az ellenséghez.¹³⁸ A május 7-i¹³⁹ szeredi kudarc után azonban nem akarta még Károlyival együtt sem kockáztatni az ellenállást, hanem azt tette, ami az adott helyzetben a legcélszerűbb volt. Háta mögött leromboltatta a Vág és a Nyitra átkelőit, és visszavonult a Garam vonala mögé, hogy Léva tájékán rendbe szedje seregét, kivonja magát Heister előnyomulási területéből, s bevárja ott a meginduló dunántúli események eredményét. 11-én Czétényig vonult, 12-én Óbarsnál, Léva alatt átkelt a Garamon, majd annak mentén dél felé fordulva, közel a Garam torkolatához, Kéménd vidékén szállott pihenő táborba,¹⁴⁰ s itt vesztegelt május 24-ig.

¹³⁴ 1656. március 28-án született Ozoron. Kőrmöcbányán, Eperjesen (itt Thököly Imre iskolatársa) és Trencsénben tanult. 1683-ban csatlakozott Thökölyhez. 1684-ben kuruc karabélyos ezredes volt. 1685-ben átállt, császári ezredes lett. 1686 nyarán megsebesült Buda ostrománál. 1687-ben megvádolták az eperjesi vérsztörvényszéken. 1703 őszén a Trencsén vármegyei nemesi felkelők kapitánya, a kurucok elől Trencsénbe húzódik. 1704. február 13-án a város kapitulációjakor csatlakozik Rákóczihoz, Bercsényi saját lovasezredének élére nevezi ki ezerskapitánynak. 1704 októberétől Rákóczi főudvarmestere. 1707-ben brigadéros. 1710-ben az Udvari Gazdasági Tanács elnöke. 1711. február 21-én Rákóczival Lengyelországba távozik, de még Munkács kapitulációja (június 24.) előtt hazajön. 1730. április 28-án halt meg Ozoron. *Heckenast* 2005. 320. o.; *Mészáros* 2006a. 78. o. Legújabb, szlovák nyelvű életrajza: *Kónya* 2009.

¹³⁵ AR I/IV. 31. o.

¹³⁶ Lovassági zászló. (Thaly Kálmán jegyzete.)

¹³⁷ AR I/IV. 37–38. o. (Sempte, 1704. május 7.)

¹³⁸ RT II. 64. o.

¹³⁹ A kéziratban tévesen az április 7-i dátum szerepel.

¹⁴⁰ RT II. 66. o.

Heister május 12-re helyreállította a lerombolt szeredi hidat, 13-án Mocsonokra s 14-én Verebély felé haladva Kér községbe érkezett. Itt érte őt az a váratlan hír, hogy Forgách Simon kuruc tábornok betört a Dunántúlra és Székesfehérvárt ostromolja. Pápa vidékéről is aggasztó híreket kapott a dunántúli kurucok újabb megmozdulásáról. A szeredi tapasztalatokból azt következtette, hogy Bercsényi gyenge serege nem jelent nagyobb veszélyt az osztrák határ és Bécs számára, annál válságosabb lehet azonban egy új dunántúli kuruc sereg előretörése Sopronon át Bécs felé. Szeme előtt lebegett a császár és az Udvari Haditanács első, általános utasítása, amelynek legfontosabb pontja az ausztriai határok és Bécs védelme volt.¹⁴¹ Abban a meggyőződésben tehát, hogy a Duna északi partján Bercsényi és Károlyi alatt álló kuruc seregek leküzdésére Pálffy és Ritschan elég erők lesznek, e hadműveletek további vezetését Pálffy altábornagyra bízta, maga pedig hadtestével átkelt a Vág-Dunán, s május 17-én Komáromba érkezett, ahonnan gyalogságát azonnal továbbküldte Tata felé. Hogy elvonulását Bercsényi elől leplezze, gróf Ronow ezredes vezetésével egy 600 főből álló különítményt küldött Bercsényi után. Amikor Bercsényi Léváról a Garam mentén lefelé vonult, Ronow e várat birtokába vette, s azután ő is Heister után sietett.¹⁴²

¹⁴¹ „1704. január 22-én kelt az a császári utasítás, amelyben Lipót Heistert a magyarországi hadak főparancsnokává nevezte ki és alapvető utasításokat adott neki a hadjárat megindítására” – írta Markó monográfiája III. fejezetének 1. részében, majd részletesen ismertette a Heisterrel szembeni elvárásokat. MTAK Kéziratár, Ms 10.272. 15–16., 21–23. o.

¹⁴² Feldzüge... I/VI. 151. o.

BIBLIOGRÁFIA

- AR I/I. II. Rákóczi Ferenc fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. Közli: *Thaly Kálmán*. I. k. (1703–1706.) (Archivum Rákócziánium. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály: had- és belügy. I. k.) Pest, 1873.
- AR I/IV. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli: *Thaly Kálmán*. I. k. 1704–1705. (Archivum Rákócziánium. I. osztály IV. k.) Budapest, 1875.
- AR II/I. Angol diplomatiái iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Angol levéltárakból közli: *Simonyi Ernő*. I. k. [1703–1705.] (Archivum Rákócziánium. II. osztály: Diplomacia. I. k.) Pest, 1871.
- AR III/I. II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford. *Vas István*. A tanulmányt és a jegyzeteket írta *Köpeczi Béla*. A szöveget gondozta *Kovács Ilona*. (Archivum Rákócziánium III. osztály: Írók. II. Rákóczi Ferenc művei I.) Budapest, 1978.
- Bagi* 2012. *Bagi Zoltán*: Eger kuruc ostromai és kapitulációja 1703–1705. In: *Végvár és társadalma a korszakváltás idején*. (A 2010. október 15–16-i konferencia előadásai.) Szerk. *Berecz Mátyás, Rémiás Tibor*. (Studia Agriensia, 30.) Eger, 2012. 53–72. o.
- Bánkúti* 1975. *Bánkúti Imre*: A kurucok első dunántúli hadjárata (1704. január–április) (Értekezések a történeti tudományok köréből, 78.) Budapest, 1975.
- Bánkúti* 1976–1977. *Bánkúti Imre*: Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez. (1704. január–április.) I. rész. 1704. január 11–március 21. II. rész. 1704. március 22–április 30. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 7–9*. Szerk. *Kanyar József*. Kaposvár, 1976. 51–130. o. és 1977. 65–122. o.
- Bánlaky* 1941. *Bánlaky József*: A magyar nemzet hadtörténelme. Tizennyolcadik rész. II. Rákóczi Ferenc nemzeti fölkelése, 1701–1714. Budapest, 1941.
- Csapodi* 1975. *Csapodi Csaba*: Történezhagyatékok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában II. *Századok*, 109. (1975) 3–4. sz. 669–682. o.
- Feldzüge... *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*. Herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegs-Archivs. Verlag des K. K. Generalstabes.
- I/I. *Einleitung zur Darstellung der Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*. Wien, 1876.
- I/VI. *Ratzenhofer, Gustav*: Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1704. Wien, 1879.
- Heckenast* 2005. *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kiegészítette és az előszót írta *Mészáros Kálmán*. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.) Budapest, 2005.
- Kónya* 2009. *Kónya, Peter*: Za boha, vlast' a slobodu! Pohnuté osudy kuruckého generála Juraja Ottlyka. [Istenért, hazáért és szabadságért! Ottlyk György kuruc brigádéros hányatott sorsa.] Prešov, 2009.
- Köpeczi – R. Várkonyi* 2004. *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc. (Harmadik, javított kiadás.) Budapest, 2004.

- Magyari* 1994. *Magyari András*: Az erdélyi kuruc hadsereg létrejöttének előzményei. In: II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi *Magyari András*. H. n., 1994. 5–74. o.
- Markó* 1931. *Markó Árpád*: A szomolányi kuruc győzelem. (1704. május 28.) *Századok*, 65. (1931) 7–8. sz. 233–258. o. Modern újraközlése: *Markó* 2003. 37–62. o.
- Markó* 1932. *Markó Árpád*: Gróf Bercsényi Miklós felvidéki hadjárata. (1703. november–december). *Hadtörténelmi Közlemények*, 33. (1932) 20–63. o.
- Markó* 1933. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc elindulása. *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1933) 74–82. o.
- Markó* 1934. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc a hadvezér. Budapest, 1934.
- Markó* 1935. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc háborújának kezdete. (1703. június 16-tól július 15-ig.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 36. (1935) 214–233. o.
- Markó* 1964. *Markó Árpád*: Adalékok Lőcse kapitulációjának történetéhez. 1710. február 14. *Századok*, 98. (1964) 1–2. sz. 176–200. o.
- Markó* 2003. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc csatái. Válogatott tanulmányok. S. a. r. *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2003.
- Markó* 2014. I–II. k. Tudós és katona. *Markó Árpád* visszaemlékezései I. S. a. r. *Kincses Katalin Mária*. II. S. a. r. *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2014.
- Mészáros* 2006a. *Mészáros Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára. Sorozatszerk. *Veszprémy László*.) Budapest, 2006.
- Mészáros* 2006b. *Mészáros Kálmán*: Kuruc tábornokok és brigadérosok nyughelyei. *Hadtörténelmi Közlemények*, 119. (2006) 4. sz. 973–994. o.
- Mészáros* 2007. *Mészáros Kálmán*: Katonai kinevezések, előléptetések a marosvásárhelyi országgyűlés idején. In: Az élő Rákóczi X. 300 esztendeje foglalta el Erdély fejedelmi székét II. Rákóczi Ferenc. (Évfordulós tanácskozások 2007.) Szatmárnémeti, 2007. 108–117. o.
- Mészáros* 2015. *Mészáros Kálmán*: Veszprém végzetes napja. 1704. május 31. In: Széchenyi Pál érsek emlékezete. Adalékok az életúthoz és a nagycenki múmia vizsgálatának eredményei. (Második, bővített kiadás.) Szerk. *Kristóf Lilla Alida* és *Tóth Vilmos*. Győr, 2015. 44–69. o.
- Pollmann* 2014. *Pollmann Ferenc*: Oroszlán, karddal és lúdtollal. Doberdói Bánlaky József élete és munkássága. Budapest, 2014.
- R. Várkonyi* 1954. R. Várkonyi Ágnes: A Rákóczi-szabadságharc kibontakozása Erdélyben. (1703–1704. július). *Századok*, 88. (1954) 1. sz. 15–73. o.
- Rácz* 1929. *Rácz Imre*: Pekrovinai gróf Pekri Lőrinc, II. Rákóczi Ferenc fejedelem hadvezére. (A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem magyar történelmi szemináriumának közleményei. 4. sz.) Debrecen, 1929.
- Rákóczi Emlékiratai* V. k. Mémoires du Prince *François Rakoczy* sur la Guerre de Hongrie, Depuis l'année 1703. jusqu' à sa fin. V. k. A la Haye, 1739.
- RT II. Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz. 1703–1711. A gr. Károlyi-nemzetség levéltárában levő eredetiek után közli: *Thaly Kálmán*. (Rákóczi Tár. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések... II. k.) Pest, 1868.

- RTü I. Rákóczi Tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. A kötet anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, az előszót és a naplórészleteket bevezető kistanulmányokat írta *Köpeczi Béla* és *R. Várkonyi Ágnes*. Budapest, 1973. (Második kiadás: Budapest, 2004.)
- Sípos* 2006. *Sípos Ferenc*: Vizsgálat az Ungváron keménykedő nemesség ellen, 1704. *Hadtörténelmi Közlemények*, 119. (2006) 4. sz. 1073–1087. o.
- Sugár* 1987. *Sugár István*: Az egri vár kuruc ostroma, 1704. *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1987) 4. sz. 716–732. o.
- Teleki* naplója *Ifjabb Teleki Mihály*, II. Rákóczi Ferenc főtisztjének naplója. (Szemelvények az 1703-tól 1712-ig terjedő korszakból.) Bevezetéssel, jegyzetekkel, magyarázatokkal közzéteszi a budapesti II. Rákóczi Ferenc állami általános gimnázium tanárainak és tanulóinak munkaközössége. Szerk. *Dr. Tamás Alfréd* igazgató. Budapest, 1960.
- Thaly* 1889. *Thaly Kálmán*: Irodalom- és műveltségtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Budapest, 1889.
- Thaly*: Bercsényi cs. *Thaly Kálmán*: A székesi gróf Bercsényi család. 1470–1835. I–III. k. Budapest, 1885–1892.
- Theatrum Europaeum Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren. • Die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampfes im Kulturkreis Europas. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta, a jegyzetapparátust és mutatókat összeállította *Kincses Katalin Mária*, ford. *Tuza Csilla*. (Rákóczi Források.) Budapest, 2013.
- Zrínyi* prózai munkái *Gróf Zrínyi Miklós* prózai munkái. S. a. r., bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta *Markó Árpád*. Budapest, 1939.

Ferenc Sípos

MILITARY EVENTS IN UPPER-HUNGARY IN SPRING 1704

Unpublished Excerpt from Árpád Markó's Monograph

Summary

Árpád Markó (Rozsnyó, 12 October 1885 – Budapest, 17 September 1966) started working as an officer in the Hungarian Military Archive after WWI. He planned to write the detailed military history of Rákóczi's uprising in a series of many volumes, but he only got as far as the presentation of the manoeuvres closing the year 1707. The manuscript of the monograph was destroyed during the Second World War, and only the third chapter, discussing the operations in 1704, were found under the ruins.

On the approaching occasion of the fiftieth anniversary of Árpád Markó's death we pay tribute to the author by publishing an excerpt from the monograph which presents a critical phase of the springtime campaigns in Upper-Hungary in 1704, the fight at Püspöki and Nyárasd.

Ferenc Sípos

KRIEGSEREIGNISSE IN OBERUNGARN IM FRÜHJAHR 1704

Unveröffentlichter Ausschnitt aus der Monografie von Árpád Markó

Resümee

Árpád Markó (Rozsnyó [Rosenau], 12. Oktober 1885 – Budapest, 17. September 1966) fand nach dem Ersten Weltkrieg als Soldatenoffizier eine Anstellung im Kriegsarchiv. Sein Plan war es, in einer mehrbändigen Reihe die detaillierte Geschichte des Aufstandes von Rákóczi zu verfassen, wobei er jedoch nur bis zur Vorstellung der das Jahr 1707 abschließenden Kriegsoperationen kam. Das Manuskript der Monografie wurde im Laufe des Zweiten Weltkrieges vernichtet. Unter den Trümmern kam nur das Material des 3. Kapitels hervor, das die Kriegsoperationen des Jahres 1704 behandelt.

Anlässlich des sich nähernden 50. Todestages von Árpád Markó veröffentlichen wir – im Gedenken an den Verfasser – einen unveröffentlichten und bis heute auf Interesse stoßenden Ausschnitt aus dem erhalten gebliebenen Manuskript der Monografie, der die kritische Phase der Kriegsoperationen in Oberungarn im Frühjahr 1707, die Kämpfe bei Püspöki und Nyárasd behandelt.

Ferenc Sáros

ÉVÉNEMENTS GUERRIERS DANS LA HAUTE-HONGRIE AU PRINTEMPS 1704

Extrait inédit de la monographie d'Árpád Markó

Résumé

L'officier Árpád Markó (Rozsnyó, 12 octobre 1885 – Budapest, 17 septembre 1966) a travaillé aux archives militaires après la Première Guerre mondiale. Il a envisagé d'écrire l'histoire militaire détaillée de l'insurrection menée par Rákóczi dans un ouvrage en plusieurs volumes, mais il n'est arrivé qu'à la présentation des manœuvres à la fin de l'année 1707. Le manuscrit de la monographie fut détruit dans la Seconde Guerre mondiale, seul le chapitre III traitant des manœuvres de l'année 1704 fut retrouvé sous les décombres.

À l'approche du cinquantième anniversaire de la mort d'Árpád Markó, nous rendons hommage à la mémoire de l'auteur en publiant un extrait intéressant inédit du manuscrit sauvé qui parle de la période critique des manœuvres qui se sont déroulées au printemps 1707 dans la Haute-Hongrie, à savoir les combats de Püspök et de Nyárasd.

Ференц Шарош

ВОЕННЫЕ СОБЫТИЯ НА ТЕРРИТОРИИ ВЕРХНЕЙ СЕВЕРНОЙ ВЕНГРИИ ВЕСНОЙ 1704 ГОДА

Отрывок из неизданной монографии Арпад Марко

Резюме

Военный офицер Арпад Марко (Рожнява, 12 октября 1885 – Будапешт, 17 сентября 1966 г.) после Первой мировой войны устроился на работу в военный архив. Он планировал описать в серии из многих томов детальную военную историю восстания Ракоци, но дошёл только до представления военных действий завершающих 1707 год. Рукопись этой монографии была уничтожена во время Второй мировой войны. Из-под развалин удалось спасти только III-ий раздел обсуждающий военные действия 1704 года.

По случаю приближающейся пятидесятилетней годовщины со дня смерти Арпада Марко, преклоняясь перед памятью автора, мы публикуем отрывок из неизданной рукописи монографии – вызывающий до сегодняшнего дня интерес – о критических участках военных действий весной 1707 года в Верхней Венгрии, об епископских боях и о обоёвых действиях происходящих в Топольники (Ньярашд).